

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૭૯૮/૨૦૧૯

ઈન

સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૯૧/૨૦૧૯

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તી સુશ્રી વૈભવી ડી. નાણાવટી

=====

| ૧ | શું સ્થાનિક સમાચારપત્રોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપી

શકાય? | હા |

| ૨ | રિપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં? | હા |

| ૩ | શું માનનીય ન્યાયમૂર્તીઓ ચુકાદાની અંતિમ નકલ જોવા માગે છે? | ના |

| ૪ | શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ
હુકમના અર્થઘટન અંગેનો કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે? | ના |

=====

ચીફ એરિયા મેનેજર અપીલકર્તા(ઓ)

વિરુદ્ધ

મહિતોષકુમાર સુરેશભાઈ પટેલ સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ તરફે વકીલ શ્રી મનીષ આર. ભટ્ટ, સિનિયર કાઉન્સેલ
ફોર શ્રી ભટ્ટ એન્ડ કું. (૫૯૫૩)

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૨ તરફે વકીલ શ્રી ભટ્ટ એન્ડ કું. (૫૯૫૩)

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧, ૨ તરફે વકીલ શ્રી મુંજાલ એમ. ભટ્ટ (૮૨૮૩)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે વકીલ શ્રી આર.એસ. સંજાણવાલા, સિનિયર
કાઉન્સેલ વિથ શ્રી જય એસ. શાહ (૭૨૪૪)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તી સુશ્રી વૈભવી ડી. નાણાવટી

તારીખ: ૦૯/૦૭/૨૦૨૧

મૌખિક ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તી શ્રી જે.બી. પારડીવાલા દ્વારા)

૧. આ લેટર્સ પેટન્ટના ખંડ ૧૫ હેઠળની અપીલ અત્રેના સામાવાળા (અસલ રીટ અરજદાર) દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી રીટ અરજીના અસલ સામાવાળાઓની વિનંતી પર છે અને સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૯૧/૨૦૧૯ માં તારીખ ૪ ઓક્ટોબર ૨૦૧૯ ના રોજ આ કોર્ટના એક વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમ સામે નિર્દેશિત છે, જેના દ્વારા વિદ્વાન સિંગલ જજે કેટલાક અવલોકનો સાથે રીટ અરજીનો નિકાલ કર્યો હતો.

૨. આ અપીલ ઊભી થવા પાછળની હકીકતોનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય:

૩. અસલ રીટ અરજદાર નીચે મુજબની રાહતો મેળવવા માટે સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૫૯૯૧/૨૦૧૯ દાખલ કરીને આ કોર્ટ સમક્ષ આવ્યા હતા:

"(એ) આપ સાહેબની અદાલત સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા

જારી કરાયેલ તારીખ ૦૯.૦૯.૨૦૧૯ ના
હુકમો/સંદેશાવ્યવહારને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ
કરવા માટે પ્રોહિબિશનની રીટ અને / અથવા
પ્રોહિબિશનના પ્રકારની રીટ અને / અથવા
મેન્ડામસની રીટ અને/અથવા મેન્ડામસના પ્રકારની
રીટ જારી કરવાની મહેરબાની કરશો.

(બી) આપ સાહેબની અદાલત મહેરબાની કરીને
પ્રોહિબિશનની રીટ અને / અથવા પ્રોહિબિશનના
પ્રકારની રીટ અને / અથવા મેન્ડામસની રીટ
અને/અથવા મેન્ડામસના પ્રકારની રીટ જારી કરીને
સામાવાળા કોર્પોરેશનને નિર્દેશ કરશો કે તારીખ
૧૬.૦૬.૨૦૧૭ ની જાહેરાત અને તેના અનુસંધાને
તારીખ ૧૬.૦૧.૨૦૧૮ ના સંદેશાવ્યવહારને ધ્યાનમાં
રાખીને અરજદારની પસંદગીના સંબંધમાં શોરૂમના હેતુ
માટે અરજદારને યોગ્ય વૈકલ્પિક દુકાન / જમીન ઓફર
કરવાની મંજૂરી આપે;

(સી) હાલની અરજીની સુનાવણી અને અંતિમ નિકાલ
પડતર હોય તે દરમિયાન, આપ સાહેબની અદાલત
સામાવાળા કોર્પોરેશનને તારીખ ૧૬.૦૬.૨૦૧૭ ની

જાહેરાત અને તેના અનુસંધાને તારીખ ૧૬.૦૧.૨૦૧૮ ના સંદેશાવ્યવહારને ધ્યાનમાં રાખીને અરજદારની પસંદગીના સંબંધમાં રિડ્રો અને / અથવા પુનઃ- જાહેરાત માટે આગળની કાર્યવાહી ન કરવા નિર્દેશ કરવાની મહેરબાની કરશો;

(ડી) ઉપરની અરજ (સી) ની શરતો મુજબ એક્સ- પાર્ટી વચગાળાની રાહત મહેરબાની કરીને મંજૂર કરવામાં આવે;

(ઈ) હાલના કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં ન્યાયી અને જરૂરી જણાય તેવી અન્ય અને વધુ રાહત/રાહતો મહેરબાની કરીને મંજૂર કરવામાં આવે."

૪. રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી પરથી એવું જણાય છે કે અત્રેના અપીલકર્તાઓ ભારત સરકારના મિનિસ્ટ્રી ઓફ પેટ્રોલિયમ એન્ડ નેચરલ ગેસ હેઠળનું પબ્લિક સેક્ટર અન્ડરટેકિંગ છે અને કંપનીઝ એક્ટ, ૨૦૧૩ હેઠળ સરકારી કંપની છે. કોર્પોરેશન તેના રિટેલ આઉટલેટ્સ / એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ દ્વારા પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનોના વેચાણ અને વિતરણના વ્યવસાયમાં છે.

૫. કોર્પોરેશને સુરત ખાતે એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ માટે તારીખ ૧૬ જૂન ૨૦૧૭ ના રોજ એક જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરી હતી. અસલ રીટ અરજદારે સદર જાહેરાતના અનુસંધાનમાં અરજી કરી હતી. કોર્પોરેશને તારીખ ૧૬ જાન્યુઆરી ૨૦૧૮ ના પત્ર દ્વારા અસલ રીટ અરજદારને જાણ કરી હતી કે વિષયવસ્તુ હેઠળના સ્થળે એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરની પસંદગી માટે ૧૫ જાન્યુઆરી ૨૦૧૮ ના રોજ હાથ ધરવામાં આવેલા ડ્રો ઓફ લોટ્સમાં તેમને સફળ ઉમેદવાર તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યા છે.

૬. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, કોર્પોરેશને અસલ રીટ અરજદારને નીચે મુજબ કરવાનું કહ્યું:

"૧. યુનિફાઇડ ગાઇડલાઇન્સ ફોર સિલેક્શન ઓફ એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સની જોગવાઈઓ અનુસાર, વિષયવસ્તુ હેઠળના જાહેરાત કરાયેલ સ્થળને લાગુ પડતી રૂ. ૫૦૦૦૦ (અંકે રૂપિયા પચાસ હજાર પૂરા) ની રકમ જમા કરો. ઉપરોક્ત રકમ ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડની તરફેણમાં સુરત ખાતે ચૂકવવાપાત્ર સી.ટી.એસ. કમ્પ્લાયન્ટ ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ/પે ઓર્ડર (નોંધ: નોન સી.ટી.એસ. ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ સ્વીકારવામાં આવશે નહીં) દ્વારા જમા કરવાની રહેશે

અને આ ઇમેલની તારીખથી ૭ કામકાજના દિવસોમાં નીચેના સરનામે જમા કરવાની રહેશે, જેમાં નિષ્ફળ જવાથી તમારી ઉમેદવારીનો સંક્ષિપ્તમાં અસ્વીકાર થઈ શકે છે:

ડી.જી.એમ. (એલ.પી.જી.-એસ)

ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ (એમ.ડી.)

ઇન્ડેન એરિયા ઓફિસ, ઘોડ દોડ રોડ, સુરત -

૩૮૫૦૦૧

આ રકમ વિષયવસ્તુ હેઠળના સ્થળે એલ.પી.જી.

ડિસ્ટ્રીબ્યુટર તરીકે નિમણૂક સમયે ચૂકવવાપાત્ર

સિક્યુરિટી ડિપોઝિટ સામે સરભર કરી શકાય છે.

૨. ઉપરોક્ત સરનામે ૭ કામકાજના દિવસોમાં

નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબના દસ્તાવેજોનો સેટ સબમિટ કરો.

જાહેરાત કરાયેલ સ્થળની કેટેગરી	ફિલ્ડ વેરિફિકેશન (એફ.વી.સી.) હાથ ધરવા માટે સબમિટ કરવા જરૂરી દસ્તાવેજો
ઓપન	(૧) કોઈપણ સરકારી સત્તાધિકારી દ્વારા જારી કરાયેલ ઓળખના પુરાવા તરીકે ફોટો આઈડીની સ્વ-પ્રમાણિત નકલ. સ્વ-પ્રમાણિત નકલની અસલ સાથે ચકાસણી કરવામાં આવશે.

	(૨) પરિશિષ્ટ-૧ મુજબ અરજદાર દ્વારા ઘોષણા (અસલમાં) (૩) જન્મ તારીખનો પુરાવો એટલે કે - શાળા છોડ્યાનું પ્રમાણપત્ર / જન્મ પ્રમાણપત્ર / પાસપોર્ટ / પાન કાર્ડ (અસલની સ્વ-પ્રમાણિત ફોટોકોપી) (૪) શૈક્ષણિક લાયકાતનો પુરાવો એટલે કે - ધોરણ ૧૦ અથવા સમકક્ષ પાસ કર્યાના પ્રમાણપત્રની નકલ (અસલની સ્વ-પ્રમાણિત ફોટોકોપી) (૫) પરિશિષ્ટ-૪ માં આપેલા ફોર્મેટ મુજબ ઘોષણા જે પણ લાગુ પડતી હોય (અસલમાં). (૬) જમીનના દસ્તાવેજો: અરજદાર અથવા 'ફેમિલી યુનિટ' ના સભ્યના નામે જમીન / ગોડાઉન/શોરૂમને લગતા દસ્તાવેજો નોંધાયેલ વેચાણ દસ્તાવેજ / બક્ષિસ દસ્તાવેજ / ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ (ઓછામાં ઓછા ૧૫ વર્ષ / મ્યુટેશન અને સરકારી રેકૉર્ડ. (અસલની સ્વ-પ્રમાણિત ફોટોકોપી)
--	---

૭. એવું જણાય છે કે ત્યારબાદ, અસલ રીટ અરજદારને કોર્પોરેશન દ્વારા તારીખ ૯ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૯ ના પત્ર દ્વારા જાણ કરવામાં આવી હતી કે

પત્રમાં દર્શાવેલ કારણોસર તેમની ઉમેદવારી રદ કરવામાં આવી છે અને રીટ અરજદાર દ્વારા કોર્પોરેશનમાં જમા કરાવેલ રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની રકમ બ્રોશર ઓફ યુનિક્સાઈડ ગાઈડલાઈન્સ ફોર સિલેક્શન ઓફ એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સની કલમ નં. ૨૬(એ) અને ૨૬(બી) અનુસાર જપ્ત કરવામાં આવે છે. તારીખ ૯ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૯ નો પત્ર આ મુજબ વંચાય છે:

"શ્રી મહિતોષકુમાર સુરેશભાઈ પટેલ

૧૨૦, નંદનવન રો હાઉસ

માધવબાગ સોસાયટી. પરવત પાટીયા, સુરત

સુરત ગુજરાત, પિનકોડ - ૩૯૫૦૧૦

મોબાઈલ નં. ૭૮૭૮૮૫૪૨૮૨

સાહેબ,

વિષય: એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ એવોર્ડ મેળવવા માટેની

અરજી સ્થળ: સુરત (૨) જિલ્લો: સુરત ઓપન કેટેગરી હેઠળ

૧૬.૦૬.૨૦૧૭ ના રોજ જાહેરાત કરાયેલ એલ.પી.જી.

ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપનો પ્રકાર: શહેરી.

ઉપરોક્ત એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપના એવોર્ડ માટે મહેરબાની

કરીને તમારી અરજી (સીરીયલ નંબર

આઈઓસી૦૩૧૧૨૦૨૯૮૧૬૦૭૨૦૧૭) નો સંદર્ભ લો.

અમને તમને એ જણાવતા ખેદ થાય છે કે તમારી ઉપરોક્ત અરજીમાં તમારા દ્વારા સબમિટ કરવામાં આવેલી માહિતીની ફિલ્ડ વેરિફિકેશન પર, નીચે મુજબનો તફાવત જોવા મળ્યો હતો:

વિષયવસ્તુ હેઠળના સ્થળ માટે તમારી ઉમેદવારીની પસંદગી સામે નીચેની ફરિયાદ મળી હતી. (એ) અરજી ફોર્મમાં દર્શાવેલ જમીન/ભાડાપટ્ટા ધારકના માલિકના નામ અને અરજદાર સાથેના સંબંધમાં ભૂલ (બી) પસંદ કરાયેલ ઉમેદવાર શ્રી મોહિતોષ કુમાર સુરેશભાઈ પટેલ અને અન્ય એક અરજદાર શ્રી ધવલકુમાર મહેશભાઈ પટેલે સર્વે નં. ૯૨, પ્લોટ નં. ૧૪૭, પ્લોટ નં. ૧૩૬૭, ઓમ નગર સોસાયટી, ખરવાસા રોડ, ડિંડોલી જિલ્લો સુરત ખાતે શોરૂમ માટે એક જ જમીન ઓફર કરી હતી.

પ્લોટની પ્રત્યક્ષ ચકાસણી પર એવું જોવા મળ્યું હતું કે સર્વે નં. ૯૨, પ્લોટ નં. ૧૩૬૭ પરનો પ્લોટ ૧૧.૯ x ૪.૫ મીટર છે. જો કે સમિતિ દ્વારા વધુ દસ્તાવેજો સબમિટ કરવામાં આવ્યા હતા જે દર્શાવે છે કે પ્લોટના વિસ્તારનું કુલ માપ ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર છે. દુકાનોના માલિક શ્રી અશ્વિનભાઈ ભગવાનભાઈ પટેલે પ્લોટ નં. ૧૩૬૭ ઓમ નગર સોસાયટી ખાતે શ્રી મોહિતોષ કુમાર સુરેશભાઈ પટેલની તરફેણમાં ૪ મીટર x ૫ મીટર (૨૦ ચોરસ મીટર) ના

માપ સાથે ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ કરી આપ્યો હતો. માલિકે ૪ મીટર x ૫ મીટર (૨૦ ચોરસ મીટર) ના માપ સાથે શ્રી ધવલકુમાર મહેશભાઈ પટેલની તરફેણમાં પણ અન્ય ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ કરી આપ્યો છે.

ઉપરોક્ત પરથી, એવું જોવા મળે છે કે માલિકે ૨૦ + ૨૦ = ૪૦ ચોરસ મીટરનો ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ કરી આપ્યો હતો. જો કે તેમની પાસે ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર અને શોરૂમ માટેનો કબજો છે. આ દર્શાવે છે કે જે જમીન માટે ભાડાપટ્ટાના દસ્તાવેજો કરી આપવામાં આવ્યા છે તેનો વિસ્તાર રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ જમીન વિસ્તાર કરતા વધારે છે. આ સૂચવે છે કે એક જ સ્થળના બે અરજદારોને ભાડે આપવામાં આવેલી જમીનના અમુક ભાગનું ઓવરલેપિંગ છે.

યુનિફાઈડ સિલેક્શન ગાઈડલાઈન્સ મુજબ (જાહેરાત સામે કોઈ ચોક્કસ સ્થળ માટે એક કરતાં વધુ અરજદારો દ્વારા શોરૂમ માટે એક જ જમીન ઓફર કરી શકાતી નથી. જો કોઈપણ તબક્કે એવું જણાય છે કે જાહેરાતના સમાન સ્થળ માટે એક કરતા વધુ અરજદારો દ્વારા શોરૂમ માટે એક જ જમીન ઓફર કરવામાં આવી છે, તો આવા તમામ અરજદારોનો અસ્વીકાર કરવામાં આવશે અથવા જો પસંદગી થઈ ગઈ હશે તો તેને રદ કરવામાં આવશે.

ઉપરોક્ત બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, તમારી ઉમેદવારીનો અસ્વીકાર કરવામાં આવે છે અને કોર્પોરેશન પાસે જમા કરાયેલ રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની રકમ બ્રોશર ઓફ યુનિફાઇડ ગાઇડલાઇન્સ ફોર સિલેક્શન ઓફ એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ મુજબની કલમ નં. ૨૬એ અને ૨૬બી અનુસાર જમ કરવામાં આવે છે.

આપનો આભાર.

આપના વિશ્વાસુ,

ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વતી,

સહી/- (મુકેશ કુમાર)

ચીફ એરિયા મેનેજર"

૮. ઉપરોક્ત પત્રને રીટ અરજીમાં પડકારનો વિષય બનાવવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન સિંગલ જજે રીટ અરજીનો નિર્ણય લીધો અને નીચે મુજબ ઠરાવીને તેનો નિકાલ કર્યો:

"૭. અરજદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રભાવ મહેતાએ રજૂઆત કરી કે અરજદારે તેમની તરફેણમાં કરી આપવામાં આવેલ ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ રજૂ કર્યો છે જે સબ-રજિસ્ટ્રારની કચેરીમાં યોગ્ય રીતે નોંધાયેલ છે અને

સદર ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ મુજબ, અરજદાર એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપના હેતુ માટે તેમનો શોરૂમ ચલાવશે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે ઉપરોક્ત જમીન પર ત્રણ દુકાનો અસ્તિત્વમાં છે. તેથી, એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે અરજદારે ભાડાપટ્ટે દુકાનોમાંથી એક લીધી છે અને અન્ય દુકાન માટે સમાન ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ કરી આપવામાં આવ્યો છે કારણ કે દુકાનોના માપ સમાન છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કોઈપણ આધાર વિના અરજદારની ઉમેદવારીને નકારવા માટે સામાવાળાઓ દ્વારા વાંધો ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો. અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલે સુરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન દ્વારા બે દુકાનોમાંથી પ્રત્યેક માટે જારી કરાયેલ ટેક્સ બિલો તરફ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું જે દર્શાવે છે કે ત્યાં અલગ અલગ ટેનામેન્ટ નંબરો છે અને તે મુજબ, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અરજદારે જે દુકાન માટે ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ કર્યો છે તે એક અલગ વિશિષ્ટ દુકાન છે જેનો ઉપયોગ એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપના હેતુ માટે કરવાનો છે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે તેમણે આ અરજી ૧૬ મી

સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૯ ના રોજ દાખલ કરી છે અને અરજી ૨૩ મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૯ ના રોજ પ્રસારિત કરવામાં આવી હતી અને આ અરજી દાખલ કર્યા પછી ત્યારબાદ રિડ્રો કરવામાં આવ્યો હતો અને આ કોર્ટે બંને અરજદારો તેમજ સામાવાળાઓના વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને એવું સમજવામાં આવ્યું હતું કે રિડ્રો જે થઈ શકે છે તે અરજીના પરિણામને આધીન રહેશે.

૮. બીજી તરફ, સામાવાળાઓ તરફે વિદ્વાન સિનિયર એડવોકેટ શ્રી મનીષ ભટ્ટે રજૂઆત કરી કે ફિલ્ડ પેરિફિકેશન દ્વારા કરવામાં આવેલી પૂછપરછ પરથી એવું બહાર આવ્યું કે અરજદારનું કહેવું સાચું છે કે ત્રણ દુકાનો છે. જો કે, અરજદારે આવી દુકાનનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી દર્શાવતો કોઈ પત્ર સબમિટ કર્યો નથી કે અરજદારે દુકાનના ઉપયોગના હેતુ માટે પરવાનગી આપતો કોઈ દસ્તાવેજ રજૂ કર્યો નથી. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર જમીનના પ્લોટમાં, જમીનના વિસ્તાર કરતાં વધુ દુકાનો કેવી રીતે સ્થિત હોઈ શકે તે અંગે પણ અરજદાર સંતોષ આપી

શકતા નથી. તેમણે એ હકીકત તરફ પણ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું કે સામાવાળાઓ દ્વારા ફાળવણી માટેનો રિફ્રો પહેલેથી જ ચોજવામાં આવ્યો છે.

૯. સંબંધિત પક્ષકારો તરફથી વિદ્વાન વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લેતાં, એ બાબતમાં કોઈ વિવાદ નથી કે બે અલગ અલગ ટેનામેન્ટ નંબરોવાળી બે અલગ અલગ દુકાનો છે જેના માટે બે અલગ અલગ ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજો કરી આપવામાં આવ્યા છે અને તેમાંથી એક અરજદારની તરફેણમાં કરી આપવામાં આવ્યો છે જેની એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરીશીપની ફાળવણી માટે પસંદગી કરવામાં આવી છે. તે પણ એક સ્વીકૃત સ્થિતિ છે કે રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલા બિલો મુજબ, વપરાશનો વિસ્તાર માત્ર ૧૫.૬૧ ચોરસ મીટર છે. તેથી, પ્રોપર્ટી ટેક્સ વસૂલવા માટે સુરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન દ્વારા જારી કરાયેલ ટેક્સ બિલમાં જણાવ્યા મુજબ વપરાશના વિસ્તાર પ્રમાણે ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજમાં જે જણાવાયું છે તે સાચું નથી. સામાવાળાઓએ ટેક્સ બિલ મુજબ વાસ્તવિક

માપ ધ્યાનમાં લેવું જોઈતું હતું. તેથી, અરજદારની ઉમેદવારીને નકારવા માટે આપવામાં આવેલ કારણ અસ્તિત્વમાં નથી અને જેમ કે પ્રશ્ન હેઠળની દુકાનના વાસ્તવિક માપને ધ્યાનમાં લીધા વિના માત્ર અરજદાર દ્વારા કરી આપવામાં આવેલ ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજના આધારે પસાર કરવામાં આવ્યો હોવાથી વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કરવો જરૂરી છે.

૧૦. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, વાદગ્રસ્ત હુકમ આથી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે છે. એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપની ફાળવણી માટે રિફ્રો પણ કોઈ પરિણામ લાવશે નહીં કારણ કે તે વાદગ્રસ્ત હુકમના અનુસંધાનમાં હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો જે હવે કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવ્યો છે. જોકે, અરજદારે એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપની કામગીરી માટે ભવિષ્યની કોઈપણ ગૂંચવણો ટાળવા માટે પ્રશ્ન હેઠળની દુકાનના વપરાશના હેતુ માટે સામાવાળાઓ દ્વારા માંગવામાં આવે તેવા જરૂરી દસ્તાવેજો સબમિટ કરવાના રહેશે.

૧૧. તે મુજબ અરજીનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

ખર્ચના કોઈ હુકમ વિના રૂલ ઉપર મુજબની હદ સુધી
નિરપેક્ષ કરવામાં આવે છે."

૯. ઉપર જણાવેલ વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ
હુકમથી અસંતુષ્ટ અને નારાજ થઈને કોર્પોરેશને હાલની અપીલ દાખલ કરી છે.

૧૦. ૩૦ જૂન ૨૦૨૧ ના રોજ, આ બેન્ચે નીચે મુજબનો હુકમ પસાર
કર્યો હતો:

"૧. અમે અપીલકર્તા આઈ.ઓ.સી. લિમિટેડ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન
કાઉન્સેલ શ્રી મુંજાલ એમ. ભટ્ટ અને સામાવાળા (અસલ રીટ
અરજદાર) તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી જય એસ. શાહની
મદદથી વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી રાશેષ એસ. સંજાણવાલાને
સાંભળ્યા છે.

૨. હાલની લિટિગેશનમાં સામેલ વિવાદ ખૂબ જ સાંકડી મર્યાદામાં છે.
આ અપીલના નિકાલ માટે માત્ર બંને પક્ષોના અંતે અમુક સ્પષ્ટતા જરૂરી

છે. વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમના ફકરા-૧૦ તરફ અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે. ફકરા-૧૦ આ મુજબ વંચાય છે:-

"૧૦. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, વાદગ્રસ્ત હુકમ આથી કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવે છે. એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપની ફાળવણી માટે રિફ્રો પાણી કોઈ પરિણામ લાવશે નહીં કારણ કે તે વાદગ્રસ્ત હુકમના અનુસંધાનમાં હાથ ધરવામાં આવ્યો હતો જે હવે કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવામાં આવ્યો છે. જોકે, અરજદારે એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપની કામગીરી માટે ભવિષ્યની કોઈપણ ગૂંચવણો ટાળવા માટે પ્રશ્ન હેઠળની દુકાનના વપરાશના હેતુ માટે સામાવાળાઓ દ્વારા માંગવામાં આવે તેવા જરૂરી દસ્તાવેજો સબમિટ કરવાના રહેશે."

૩. શ્રી ભટ્ટ રજૂઆત કરશે કે તેમના અસીલને વિદ્વાન સિંગલ જજનું એ અવલોકન ગુકસાન પહોંચાડી રહ્યું છે કે પ્રશ્ન હેઠળની દુકાનના વપરાશના હેતુ માટે કંપની દ્વારા દસ્તાવેજો મંગાવવામાં આવી શકે છે. શ્રી ભટ્ટ ઇચ્છે છે કે આ કોર્ટ સ્પષ્ટતા કરે કે "દુકાનના વપરાશના હેતુ માટે" કહેવાને બદલે એવી સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે કે દુકાનની માલિકીના હેતુ માટે.

૪. અમે હજી પણ ઉપરોક્ત બાબતે સ્પષ્ટ નથી. શ્રી સંજાણવાલા રજૂઆત કરશે કે આ સમયે આવા પ્રકારની કોઈપણ સ્પષ્ટતા તેમના અસીલ માટે વધુ મુશ્કેલી ઊભી કરી શકે છે.

૫. બંને પક્ષોના હિતને સુરક્ષિત રાખવાના હેતુથી, અમે શ્રી ભટ્ટને વિનંતી કરીએ છીએ કે તેઓ તેમના અસીલને વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને અંતિમ અસર આપવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજો મંગાવવા સામાવાળાને પત્ર લખવા જણાવે. આ ક્વાયત વહેલી તકે હાથ ધરવામાં આવે. આ મેટર ૮.૭.૨૦૨૧ ના રોજ બોર્ડની ટોચ પર રાખો."

૧૧. આ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ ઉપરોક્ત સંદર્ભિત હુકમના અનુસંધાનમાં, અસલ રીટ અરજદારે તારીખ ૬ જુલાઈ ૨૦૨૧ ના રોજ અપીલકર્તાઓને નીચે મુજબનો પત્ર લખ્યો હતો:

"પ્રતિ,

ડિવિઝનલ એલ.પી.જી. સેલ્સ હેડ,

માર્કેટિંગ ડિવિઝન,

ઘોડ ઘોડ રોડ,

સુરત-૩૯૫૦૦૧ (ગુજરાત).

વિષય: એલ.પી.એ. નં. ૧૭૯૮/૨૦૧૯ માં હુકમ તારીખ
૩૦/૦૬/૨૦૨૧.

સંદર્ભ નં.: પત્ર તારીખ ૦૨/૦૭/૨૦૨૧ સંદર્ભ નં.
આઈએઓ/એસએઓ/સુરત-૨.

સાહેબ,

તમારા સંદેશાવ્યવહાર તારીખ ૦૨/૦૭/૨૦૨૧ ના જવાબમાં,
મારે નીચે મુજબ જણાવવાનું છે:

ઉપરોક્ત સંદેશાવ્યવહાર એલ.પી.એ. માં હુકમ તારીખ
૩૦/૦૬/૨૦૨૧ ના અનુસંધાનમાં જારી કરવામાં આવ્યો છે, જે
અન્ય બાબતોની સાથે હુકમના ફકરા ૫ માં નોંધે છે કે "બંને
પક્ષોના હિતને સુરક્ષિત રાખવાના હેતુથી, અમે શ્રી ભટ્ટને વિનંતી
કરીએ છીએ કે તેઓ તેમના અસીલને વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા
પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને અંતિમ અસર આપવા માટે જરૂરી
દસ્તાવેજો મંગાવવા સામાવાળાને પત્ર લખવા જણાવે. આ કવાયત
વહેલી તકે હાથ ધરવામાં આવે."

આ કવાયતનો હેતુ વિદ્વાન સિંગલ જજના હુકમને અસર આપવાનો
છે, જોકે, તમારો સંદેશાવ્યવહાર અન્ય બાબતોની સાથે મને

દસ્તાવેજો સબમિટ કરવા, તેની ચકાસણી કરવા અને યોગ્ય નિર્ણય લેવા જણાવે છે. નામદાર હાઇકોર્ટ દ્વારા એસ.સી.એ. માં પહેલેથી જ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે અને તમારા દ્વારા તમારા સંદેશાવ્યવહારમાં પ્રયાસ કરવામાં આવી રહ્યો છે તે મુજબ તમારા દ્વારા નિર્ણય લેવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી અને કરવામાં આવેલી માંગના જવાબમાં, અમે નીચે મુજબ સ્પષ્ટ કરવા માંગીએ છીએ:

૧. કે ડીંડોલી, જિલ્લો સુરત ખાતે આવેલ રેવન્યુ સર્વે નં. ૯૨ ની ઓમનગર સોસાયટીના પ્લોટ નં. ૧૩૬૭ વાળી જમીન ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર વત્તા ૩૮.૪૭ ચોરસ મીટરનો રોડ, માર્જિન એરિયા, કોમન પ્લોટ વગેરેમાં અવિભાજિત હિસ્સો. આમ જમીનના માલિકના વેચાણ દસ્તાવેજ મુજબ કુલ વિસ્તાર ૭૭.૫૦ ચોરસ મીટર થાય છે. વેચાણ દસ્તાવેજ તારીખ ૧૦/૦૩/૨૦૧૧ બીડેલ છે.

૨. કન્સલ્ટિંગ એન્જિનિયરના રિપોર્ટ તારીખ ૦૧/૦૩/૨૦૧૯ મુજબ, જમીનનું અંતિમ માપ ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર વત્તા ૩.૬૫ x ૧.૫૧ ચોરસ મીટરનો વધારાનો માર્જિન એરિયા છે. આમ, પ્લોટનું વાસ્તવિક માપ ૩.૬૫ x ૧૨.૨૦ ચોરસ મીટર = ૪૪.૫૩

ચોરસ મીટર છે. કન્સલ્ટિંગ એન્જિનિયરનો રિપોર્ટ આ સાથે બીડેલ છે.

૩. ઉપરોક્ત જમીન પર, માલિક દ્વારા બાંધકામ કરવામાં આવ્યું છે જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે ટેનામેન્ટ નંબરો ૭૩૬-૦૯-૩૫૩૧-૦-૦૦૧, ૭૩૬-૦૯-૩૫૩૧-૦-૦૦૨ અને ૭૩૬-૦૯-૩૫૩૧-૦-૦૦૩ ધરાવતી ૩ દુકાનો/શોરૂમ સામેલ છે, જેનું માપ અનુક્રમે ૧૭.૮૪ ચોરસ મીટર, ૧૧.૧૫ ચોરસ મીટર અને ૧૫.૬૧ ચોરસ મીટર છે. ત્રણેય ટેનામેન્ટના ટેક્સ બિલો આ સાથે બીડેલ છે.

૪. ઉપરોક્ત ત્રણ ટેનામેન્ટમાંથી, ટેનામેન્ટ નં. ૭૩૬-૦૯-૩૫૩૧-૦-૦૦૩ મને ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ તારીખ ૧૩/૦૭/૨૦૧૭ દ્વારા ભાડે આપવામાં આવ્યું છે, જે આ સાથે બીડેલ છે.

૫. ટેનામેન્ટ નં. ૭૩૬-૦૯-૩૫૩૧-૦-૦૦૧ ધવલકુમાર મહેશભાઈ પટેલને ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ તારીખ ૧૩/૦૭/૨૦૧૭ દ્વારા ભાડે આપવામાં આવ્યું છે, જે આ સાથે બીડેલ છે.

૬. ત્રીજું ટેનામેન્ટ જેનો ટેનામેન્ટ નં. ૭૩૬-૦૮-૩૫૩૧-૦-૦૦૨ છે તે માલિકના કબજામાં છે.

૭. એ સ્પષ્ટ છે કે જમીનનો વિસ્તાર ટેનામેન્ટના વિસ્તાર સાથે ભળી ગયો છે, જે ડિલરશીપના હેતુ માટે મારા દ્વારા ભાડાપટ્ટે મેળવેલ દુકાન/શોરૂમ છે.

૮. ડિલરશીપના હેતુ માટે જે દુકાનની જરૂરિયાત છે તે અંગે, ૧૩.૫ ચોરસ મીટર (૪.૫ x ૩ ચો.મી.) ના વિસ્તારની જરૂરિયાત છે, મારા દ્વારા ઓફર કરાયેલ ટેનામેન્ટ, આમ જરૂરિયાતને સંતોષે છે.

ઉપરોક્ત તમારા સંદેશાવ્યવહારમાં તમારા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નોની સંપૂર્ણ સ્પષ્ટતા કરે છે.

આપનો આભાર,

મહિતોષકુમાર સુરેશકુમાર પટેલ

બીડાણ:

૧. એલ.પી.એ. નં. ૧૭૯૮/૨૦૧૯ માં હુકમ તારીખ
૩૦/૦૬/૨૦૨૧

૨. વેચાણ દસ્તાવેજના ઇન્ડેક્સ અને માલિકીના વેચાણ
દસ્તાવેજની નકલ ૩. કન્સલિટિંગ એન્જિનિયરના રિપોર્ટ
તારીખ ૦૧/૦૩/૨૦૧૯ ની નકલ. ૪. ત્રણેય ટેનામેન્ટના ટેક્સ
બિલોની નકલો.

૫. મારા નામના ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજની નકલ.

૬. ધવલકુમાર પટેલના નામના ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજની નકલ."

૧૨. ઉપર જણાવેલ રીટ અરજદાર દ્વારા લખવામાં આવેલા પત્રનો
કોર્પોરેશન દ્વારા તારીખ ૨ જુલાઈ ૨૦૨૧ ના જવાબ દ્વારા પ્રત્યુત્તર આપવામાં
આવ્યો હતો. તે આ મુજબ વંચાય છે:

"સંદર્ભ: આઈએઓ/એસએઓ/સુરત-૨

તારીખ: ૦૨.૦૭.૨૦૨૧

પ્રતિ,

મહિતોષકુમાર સુરેશભાઈ પટેલ

૧૨૦, નંદનવન રો હાઉસ,

માધવબાગ સોસાયટી,

પરવત પાટીયા,

સુરત-૩૯૫૦૧૦.

વિષય: લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ નં. ૧૭૯૮/૨૦૧૯ માં પસાર કરવામાં આવેલ
હુકમ તારીખ ૩૦.૦૬.૨૦૨૧ ના અનુસંધાનમાં માંગણી યાદી

સાહેબ,

તમે અશ્વિનભાઈ ભગવાનભાઈ પટેલ, ભાડે આપનાર તરીકે અને તમારા, ભાડે
રાખનાર તરીકે વચ્ચે કરી આપવામાં આવેલ ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ તારીખ
૧૪.૦૭.૨૦૧૭ સબમિટ કર્યો છે, જે હેઠળ ૪*૫ મીટર (૨૦ ચોરસ મીટર)
માપનો પ્લોટ નં. ૧૩૬૭ તમને ભાડે આપવામાં આવ્યો છે.

અમને અશ્વિનભાઈ ભગવાનભાઈ પટેલ, ભાડે આપનાર તરીકે અને પટેલ
ધવલકુમાર મહેશભાઈ, ભાડે રાખનાર તરીકે વચ્ચે કરી આપવામાં આવેલ
ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ તારીખ ૧૪.૦૭.૨૦૧૭ પણ મળેલ છે, જે હેઠળ ૪*૫
મીટર (૨૦ ચોરસ મીટર) માપનો પ્લોટ નં. ૧૩૬૭ તેમને પણ ભાડે આપવામાં
આવ્યો છે.

આ બંને ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજો સાથે બીડેલ ઇન્ડેક્સ દર્શાવે છે કે ભાડે આપનાર
દ્વારા ભાડે આપવામાં આવેલ મિલકતનું કુલ માપ ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર છે,
જ્યારે તમને (એટલે કે ૨૦ ચોરસ મીટર) અને પટેલ ધવલકુમાર મહેશભાઈ

(એટલે કે ૨૦ ચોરસ મીટર) ને ભાડે આપવામાં આવેલ વિસ્તારની ગણતરી કરવામાં આવે, તો તે ૪૦ ચોરસ મીટર થાય છે. આને ધ્યાનમાં લેતાં, ભાડે આપનાર દ્વારા તમને અને પટેલ ધવલકુમાર મહેશભાઈને ભાડે આપવામાં આવેલી જમીનનું સ્પષ્ટ ઓવરલેપિંગ છે, અને તેથી, બે અરજદારો દ્વારા એક જ જમીન ઓફર કરવા અંગેની કલમ આકર્ષિત થાય છે જે જણાવે છે કે "જાહેરાત સામે કોઈ ચોક્કસ સ્થળ માટે એક કરતાં વધુ અરજદારો દ્વારા શોરૂમ માટે એક જ જમીન ઓફર કરી શકાતી નથી. જો કોઈપણ તબક્કે એવું જણાય છે કે જાહેરાતના સમાન સ્થળ માટે એક કરતા વધુ અરજદારો દ્વારા શોરૂમ માટે એક જ જમીન ઓફર કરવામાં આવી છે, તો આવી તમામ અરજીઓનો અસ્વીકાર કરવામાં આવશે અથવા જો પસંદગી થઈ ગઈ હશે, તો તેને રદ કરવામાં આવશે."

તમારી રીટ અરજીમાં, તમે ૩ અલગ અલગ ટેનામેન્ટ નંબરો માટે મ્યુનિસિપલ બિલો રજૂ કર્યા છે, જેનો કુલ સરવાળો ૪૪.૬૦ ચોરસ મીટર થાય છે. તેથી, પ્લોટના કુલ વિસ્તાર એટલે કે ૪૦ ચોરસ મીટર અથવા ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટરના સંદર્ભમાં સ્પષ્ટ વિસંગતતા છે અને જે પણ કિસ્સો હોય, ૪૦ ચોરસ મીટર અથવા ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર માપના પ્લોટમાં ૪૪.૬૦ ચોરસ મીટરનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવામાં આવી રહ્યો છે તે અંગે પણ વિસંગતતા છે.

તેથી, ઉપરોક્ત બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, તમને ઉપરોક્ત ટાંકેલી માર્ગદર્શિકાઓને સંતોષવા માટે ઓમ નગર સોસાયટી, આર.એસ. નં. ૯૨, બ્લોક નં. ૧૪૭, ગામ: ડિંડોલી, સુરત માં પ્લોટ નં. ૧૩૬૭ માટે જરૂરી માલિકીના દસ્તાવેજો સબમિટ કરવાની સલાહ આપવામા આવે છે જેથી એ પ્રસ્થાપિત થઈ શકે કે સદર પ્લોટ ૪૦ ચોરસ મીટર માપનો કુલ વિસ્તાર ધરાવે છે.

મેટર ૦૮.૦૭.૨૦૨૧ ના રોજ રાખવામાં આવી છે તે ધ્યાનમાં લેતાં, તમને વિનંતી છે કે ૦૫.૦૭.૨૦૨૧ સુધીમાં દસ્તાવેજો સબમિટ કરો જેથી તેની ચકાસણી કરી શકાય અને યોગ્ય નિર્ણય લઈ શકાય.

આ અમારા અધિકારોને પૂર્વગ્રહ રાખ્યા વિના જારી કરવામાં આવ્યું છે.

આપનો આભાર

આપના વિશ્વાસુ

ઇન્ડિયન ઓઇલ કોર્પોરેશન લિમિટેડ વતી

સહી/ -

ડિવિઝનલ એલ.પી.જી. સેલ્સ હેડ"

૧૩. આમ, પક્ષકારો કોઈપણ સર્વસંમતિ પર પહોંચવામાં સક્ષમ ન હતા અને કોર્પોરેશને તેનું વલણ જાળવી રાખ્યું કે રીટ અરજદાર એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ મેળવવા માટે લાયક નથી.

૧૪. ઉપર જણાવેલ આવા સંજોગોમાં, મેટરને ગુણદોષના આધારે સાંભળવી પડી હતી.

કોર્પોરેશન વતી રજૂઆતો:

૧૫. કોર્પોરેશન તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી મુંજાલ એમ. ભટ્ટની મદદથી વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી એમ. આર. ભટ્ટે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી કે વિદ્વાન સિંગલ જજે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે કારણ કે વિદ્વાન સિંગલ જજે મ્યુનિસિપલ ટેનામેન્ટ બિલો હેઠળના "વપરાશ" ને "માલિકી" સાથે સમાન ગણ્યો છે. શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા મુજબ, માર્ગદર્શિકામાં નિર્ધારિત કર્યા મુજબની આવી કોઈ જરૂરિયાત નથી. માર્ગદર્શિકા ક્યાંય પણ આઈ.ઓ.સી.એલ. ને "વપરાશ" જોવાની જરૂરિયાત જણાવતી નથી.

૧૬. શ્રી ભટ્ટ રજૂઆત કરશે કે મેટરમાં વિસંગતતા સ્પષ્ટ દેખાય છે કારણ કે ભાડે આપનારની માલિકીનો વિસ્તાર ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર છે, જ્યારે ભાડે આપનાર દ્વારા ભાડે આપવામાં આવેલ વિસ્તાર ૪૦ ચોરસ મીટર છે. શ્રી

ભટ્ટ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે રીટ અરજદાર વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆત કે જમીનના એક ચોક્કસ હિસ્સા પર ત્રણ અલગ અલગ ટેનામેન્ટ નંબરોવાળી ત્રણ અલગ અલગ દુકાનો છે તે રીટ અરજદાર માટે કોઈપણ રીતે પરિસ્થિતિને બચાવી શકશે નહીં. શ્રી ભટ્ટ એવી દલીલ કરશે કે ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર માપની જમીનને ત્રણ વ્યક્તિઓ (૧-રીટ અરજદાર, ૨ - ધવલ પટેલ, ૩ - ભાડે આપનાર) વચ્ચે કેવી રીતે વહેંચી શકાય, વધુ ખાસ કરીને, જ્યારે સમગ્ર જમીન પહેલેથી જ ભાડે આપવામાં આવી હોય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા મુજબ, જ્યારે જમીનનો આખો ટુકડો પહેલેથી જ બે વ્યક્તિઓ વચ્ચે ભાડે આપવામાં આવ્યો હોય ત્યારે ત્રણ વ્યક્તિઓ વચ્ચે જમીનના ટુકડાનો ઉપયોગ કરવો વ્યવહારિક રીતે શક્ય નથી.

૧૭. શ્રી ભટ્ટ એવી દલીલ કરશે કે રીટ અરજદારે પોતાનો કેસ સાબિત કરવા માટે વિદ્વાન સિંગલ જજ સમક્ષ ટેક્સ ચુસેજ બિલો પર આધાર રાખ્યો હતો કે શોરૂમના માપની જરૂરિયાત સંતોષવામાં આવી રહી છે. જો કે, શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા મુજબ, આવા ત્રણ ટેનામેન્ટ બિલોના વપરાશ વિસ્તારનો કુલ સરવાળો ૪૪.૬૦ ચોરસ મીટર થાય છે.

૧૮. શ્રી ભટ્ટ રજૂઆત કરશે કે ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજના શેડ્યૂલ મુજબ અથવા મ્યુનિસિપલ ટેનામેન્ટ નંબરો મુજબના કુલ સરવાળાના સંદર્ભમાં

જમીનના ચોક્કસ વિસ્તાર અંગે કોઈ સ્પષ્ટતા નથી અને અંતે, કોર્પોરેશનની માર્ગદર્શિકા મુજબ રીટ અરજદારની માલિકી અંગે પણ કોઈ સ્પષ્ટતા નથી.

૧૯. શ્રી ભટ્ટે ભારપૂર્વક દલીલ કરી કે આ જ રીટ અરજીમાં, રીટ અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સેલે એવી રજૂઆત કરી હતી કે ભાડે આપનાર દ્વારા જે ભાડે આપવામાં આવ્યું છે તે મ્યુનિસિપલ ટેનામેન્ટ શોપ છે અને જમીન નહીં. શ્રી ભટ્ટના જણાવ્યા મુજબ, આવું વલણ રીટ અરજીના મેમોરેન્ડમમાંથી અથવા વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમમાંથી પણ પ્રતિબિંબિત થતું નથી.

૨૦. શ્રી ભટ્ટે, અંતે, રજૂઆત કરી કે કોર્પોરેશને રીટ અરજદારની અરજી એ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને નકારી કાઢી છે કે આજની તારીખે, જો એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ રીટ અરજદારની તરફેણમાં એવોર્ડ કરવામાં આવે, તો, ભવિષ્યમાં, જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા (એટલે કે ધવલ પટેલ અથવા ભાડે આપનાર) એ આધાર પર દાવો કરવામાં આવે કે જે જમીન વિસ્તાર પર શોરૂમ ચલાવવામાં આવી રહ્યો છે તે રીટ અરજદારની માલિકીનો નથી, તો કોર્પોરેશને એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપની ફાળવણી અને રિડ્રોની નવી પ્રક્રિયા હાથ ધરવી પડશે જે કોર્પોરેશન અત્યારે જ હાથ ધરવા માંગે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શ્રી ભટ્ટના

જાણાવ્યા મુજબ, કોર્પોરેશન નવી જાહેરાત જારી કરીને અને રસ ધરાવતા વ્યક્તિઓ પાસેથી નવી ઓફરો મંગાવીને નવેસરથી શરૂઆત કરવા માંગે છે.

અસલ રીટ અરજદાર વતી રજૂઆતો:

૨૧. અસલ રીટ અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી જય એસ. શાહની મદદથી વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ શ્રી આર. એસ. સંજાણવાલા રજૂઆત કરશે કે કોઈ સારા કારણ વિના, કોર્પોરેશને સમગ્ર મુદ્દાને ગૂંચવી દીધો છે. શ્રી સંજાણવાલા એવી દલીલ કરશે કે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા કાયદાની કોઈ ભૂલ તો શું, કોઈ ભૂલ કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં. શ્રી સંજાણવાલાના જાણાવ્યા મુજબ, તેમના અસીલ દ્વારા કોર્પોરેશનને સંબોધવામાં આવેલ આવો પત્ર જે આ જ બેન્ચ દ્વારા તારીખ ૩૦ જૂન ૨૦૨૧ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલ હુકમને લગતો છે અને જેની સાથે તમામ સુસંગત દસ્તાવેજો સામેલ છે તે ચિત્રને સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરે છે. તેઓ રજૂઆત કરશે કે તેમના અસીલ દ્વારા સંબોધવામાં આવેલ ઉપર જણાવેલ પત્ર તારીખ ૬ જુલાઈ ૨૦૨૧ ચિત્રને સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરે છે.

૨૨. ઉપર જણાવેલ આવા સંજોગોમાં, અસલ રીટ અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ એવી અરજ કરે છે કે આ અપીલમાં કોઈ ગુણદોષ ન હોવાથી, તેને ફગાવી દેવામાં આવે અને કોર્પોરેશનને વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમને અસર આપવા જણાવવામાં આવે.

વિશ્લેષણ:

૨૩. પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન કાઉન્સેલને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પરની સામગ્રી તપાસ્યા પછી, અમારી વિચારણા માટે માત્ર એક જ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે શું વિદ્વાન સિંગલ જજે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે.

૨૪. અમે બંને પક્ષે કરવામાં આવેલી સામસામી રજૂઆતો તરફ આગળ વધીએ તે પહેલાં, અમારે કાયદાની સ્થિતિ અંગે કંઈક કહેવું જોઈએ જે હાલના પ્રકારના વિવાદના નિર્ણયને સંચાલિત કરે છે. શરૂઆતમાં, અમે સ્પષ્ટ કરી શકીએ છીએ કે હાલના કેસમાં, પક્ષકારો વચ્ચે કોઈ "કરાર" થયો નથી. ૧૬ જૂન ૨૦૧૭ ના રોજ, કોર્પોરેશન દ્વારા સુરત ખાતે ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ માટે અરજીઓ આમંત્રિત કરતી જાહેરાત પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી હતી. ૧૬ જાન્યુઆરી ૨૦૧૮ ના રોજ, કોર્પોરેશને રીટ અરજદારને તેની પસંદગી વિશે જાણ કરી હતી અને ઓળખપત્રો વગેરેની ફિલ્ડ વેરિફિકેશન માટે અમુક દસ્તાવેજો સબમિટ કરવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. દસ્તાવેજો સબમિટ કર્યા પછી, કોર્પોરેશન દ્વારા એક વિસંગતતા જોવા મળી હતી અને તે મુજબ, અસ્વીકારનો પત્ર જારી કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૫. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે પટના હાઈકોર્ટની ફૂલ બેન્ચના મેસર્સ પંચમ સિંહ વિ. ધ સ્ટેટ [એ.આઈ.આર. ૧૯૯૧ પટના ૧૭૮] ના કેસના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ, જેમાં બેન્ચ વતી બોલતા, ન્યાયમૂર્તી શ્રી એન. પી. સિંહ (જેઓ તે સમયે ન્યાયમૂર્તી હતા) એ નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૧૧. પ્રશ્ન હેઠળના સ્પિલવેના બાંધકામ માટે અરજદારની તરફેણમાં કરી આપવામાં આવેલા વર્ક ઓર્ડર અને કરારને રદ કરવાના સંબંધમાં સામાવાળાઓ વતી લેવામાં આવેલા બચાવને ધ્યાનમાં રાખીને, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે અરજદાર દ્વારા કરારની કોઈપણ શરતોના ભંગના આધારે કરાર રદ કરવામાં આવ્યો નથી પરંતુ પ્રશ્ન હેઠળના પ્રોજેક્ટના સંબંધમાં ડિઝાઈન અને ડ્રોઈંગમાં કથિત સુધારાને કારણે બાંધકામના અંદાજિત ખર્ચમાં ઘટાડો થયો છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સામાવાળાઓના જણાવ્યા મુજબ પણ, વર્ક ઓર્ડર અને કરાર રદ કરવાનું કારણ કરારની કોઈપણ શરતો સાથે સંબંધિત નથી પરંતુ સદર કરારની બહારનું છે. એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે રદ કરવાનું કારણ કરારની શરતોમાંથી ઉદ્ભવતું નથી, પરંતુ પ્રશ્ન હેઠળના પ્રોજેક્ટના જોડાણમાં ત્યારબાદના વિકાસ પર આધારિત છે. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં જે પ્રશ્નનો જવાબ આપવાનો છે, તે એ છે કે શું હાલના કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં એવું કહી શકાય કે આ કેસ

રાધાકૃષ્ણ અગ્રવાલ (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૪૯૬)
(ઉપર મુજબ) ના કેસના ચુકાદામાં દર્શાવેલ કેટેગરી (૩) દ્વારા
આવરી લેવામાં આવ્યો છે, જેથી રીટ અરજી ફગાવી દેવામાં આવે,
અને અરજદારને યોગ્ય ફોરમ સમક્ષ ઉપાય મેળવવાનો નિર્દેશ
આપવામાં આવે.

૧૨. રાધાકૃષ્ણ અગ્રવાલ (ઉપર મુજબ) ના કેસ સિવાય સુપ્રીમ
કોર્ટે નાગરિક સાથે રાજ્યની કરારની જવાબદારીઓના સંબંધમાં
બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ ની વ્યાપકતાને બંધારણના અનુચ્છેદ
૧૪ ના પ્રકાશમાં અન્ય કેસોમાં ધ્યાનમાં લીધી છે. રમના દયારામ
શેટ્ટી વિ. ધ ઇન્ટરનેશનલ એરપોર્ટ ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા
(એ.આઈ.આર. ૧૯૭૯ એસ.સી. ૧૬૨૮) ના જાણીતા કેસમાં
એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે "આધુનિક કલ્યાણકારી રાજ્ય કે જે
સમાનતાવાદી મૂલ્યો માટે પ્રતિબદ્ધ છે અને કાયદાના શાસનને
સમર્પિત છે", તેણે કરાર એવોર્ડ કરતી વખતે, અનુચ્છેદ ૧૪ ના
બંધારણીય આદેશ તેમજ ન્યાયિક રીતે વિકસિત વહીવટી
કાયદાના નિયમ હેઠળ કાર્ય કરવું પડે છે. એવું દર્શાવવામાં આવ્યું
હતું :

"તેથી, એ કાયદો હોવાનું માની લેવું જોઈએ કે જ્યાં
સરકાર જનતા સાથે વ્યવહાર કરી રહી હોય, પછી ભલે તે

નોકરીઓ આપવાના સ્વરૂપમાં હોય કે કરારો કરવાના સ્વરૂપમાં હોય કે ક્વોટા અથવા લાઈસન્સ જારી કરવાના હોય કે અન્ય સ્વરૂપની સરકારી સહાય આપવાની હોય, સરકાર પોતાની મરજી મુજબ મનસ્વી રીતે કાર્ય કરી શકે નહીં અને, ખાનગી વ્યક્તિની જેમ, તેને ગમે તે વ્યક્તિ સાથે વ્યવહાર કરી શકે નહીં, પરંતુ તેની કાર્યવાહી ધોરણ અથવા ધારાધોરણ સાથે સુસંગત હોવી જોઈએ જે મનસ્વી, અતાર્કિક અથવા અપ્રસ્તુત ન હોય."

એવું પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું : -

"તે ખરેખર અકલ્પ્ય છે કે કાયદાના શાસન દ્વારા સંચાલિત લોકશાહીમાં કારોબારી સરકાર અથવા તેના કોઈપણ અધિકારીઓ પાસે વ્યક્તિના હિતો પર મનસ્વી સત્તા હોવી જોઈએ. કારોબારી સરકારની દરેક કાર્યવાહી કારણ સાથે માહિતગાર હોવી જોઈએ અને મનસ્વીપણાથી મુક્ત હોવી જોઈએ. તે કાયદાના શાસનનો જ સાર છે અને તેની ન્યૂનતમ આવશ્યકતા છે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

એવું પણ કહેવામાં આવ્યું હતું : -

"આ નિયમ અનુચ્છેદ ૧૪ માં સમાવિષ્ટ સમાનતાના સિદ્ધાંતમાંથી પણ સીધો વહે છે. ઇ. પી. રોયપ્પા વિ. સ્ટેટ ઓફ તમિલનાડુ, (૧૯૭૪) ૨ એસ.સી.આર. ૩૪૮: (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૪ એસ.સી. ૫૫૫) અને મેનકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૧૯૭૮) ૧ એસ.સી.સી. ૨૪૮: એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૫૯૭ ના કેસોમાં આ કોર્ટના નિર્ણયોના પરિણામે હવે તે સુસ્થાપિત છે કે અનુચ્છેદ ૧૪ રાજ્યની કાર્યવાહીમાં મનસ્વીપણા પર પ્રહાર કરે છે અને ન્યાયીપણા અને સમાન વ્યવહારની ખાતરી આપે છે. તે જરૂરી બનાવે છે કે રાજ્યની કાર્યવાહી મનસ્વી હોવી જોઈએ નહીં પરંતુ તે અમુક તાર્કિક અને સુસંગત સિદ્ધાંત પર આધારિત હોવી જોઈએ જે ભેદભાવ રહિત હોય અને તે કોઈપણ બાહ્ય અથવા અપ્રસ્તુત વિચારણા દ્વારા માર્ગદર્શિત ન હોવી જોઈએ, કારણ કે તે સમાનતાનો ઇનકાર હશે. વાજબીપણા અને તાર્કિકતાનો સિદ્ધાંત કે જે કાયદાકીય તેમજ દાર્શનિક રીતે સમાનતા અથવા બિન-મનસ્વીપણાનું આવશ્યક તત્વ છે તે અનુચ્છેદ ૧૪ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યો છે અને તે રાજ્યની દરેક કાર્યવાહીની લાક્ષણિકતા હોવી જોઈએ, પછી ભલે તે કાયદાની સત્તા હેઠળ હોય કે કાયદો

બનાવ્યા વિના કારોબારી સત્તાના ઉપયોગ હેઠળ હોય. તેથી, રાજ્ય ત્રીજા પક્ષકાર સાથે કરાર આધારિત અથવા અન્યથા સંબંધ બાંધવામાં મનસ્વી રીતે કાર્ય કરી શકે નહીં, પરંતુ તેની કાર્યવાહી કેટલાક ધોરણો અથવા ધારાધોરણોને અનુરૂપ હોવી જોઈએ જે તાર્કિક અને ભેદભાવ રહિત હોય."

૧૩. મેસર્સ કસ્તુરી લાલ લક્ષ્મી રેડ્ડી વિ. સ્ટેટ ઓફ જમ્મુ એન્ડ કાશ્મીર (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૧૯૯૨) ના કેસમાં ફરીથી પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો : –

"તેની પ્રવૃત્તિ ગમે તે હોય, સરકાર હજુ પણ સરકાર છે અને લોકશાહી સમાજમાં તેની સ્થિતિમાં સહજ નિયંત્રણોને આધીન છે. સરકારને આપવામાં આવેલી બંધારણીય સત્તાનો તેના દ્વારા મનસ્વી રીતે કે તરંગી રીતે કે સિદ્ધાંતવિહીન રીતે ઉપયોગ કરી શકાય નહીં."

૧૪. મેનકા ગાંધી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૫૯૭) ના કેસમાં ભારપૂર્વક જણાવવામાં આવ્યું હતું કે કારણનો નિયમ, મનસ્વીપણા અને ભેદભાવ સામેનો નિયમ, ન્યાયીપણા અને કુદરતી ન્યાયનો નિયમ એ રાજ્યની સંસ્થા દ્વારા થતી કાર્યવાહીમાં લાગુ પડતા કાયદાના શાસનનો ભાગ છે.

૧૫. તાજેતરમાં મહાવીર ઓટો સ્ટોર્સ વિ. ઇન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન, (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૧૦૩૧) ના કેસમાં આ જ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. તે કેસમાં અરજદારની પેઢી ઇન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન દ્વારા કરવામાં આવતા પુરવઠાના આધારે ૧૮ વર્ષથી લુબ્રિકન્ટના વેચાણ અને વિતરણનો વ્યવસાય કરતી હતી. ઇન્ડિયન ઓઈલ કોર્પોરેશન દ્વારા અચાનક કોઈપણ નોટિસ કે જાણ કર્યા વિના પેઢીને લુબ્રિકન્ટનો પુરવઠો બંધ કરી દેવામાં આવ્યો હતો. તે સંબંધમાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે:

"જો નાગરિકોને આપવામાં આવેલો કોઈ અધિકાર કે જેમાં દખલગીરી કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે, તો આવી કાર્યવાહી બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ને આધીન છે, અને તે વાજબી હોવી જોઈએ અને જાહેર હિતના કાયદેસર અને સુસંગત આધારો પર જ લઈ શકાય છે. જ્યાં કરારો કરવા અથવા ન કરવાના આ પ્રકારની રાજ્યની કાર્યવાહીમાં મનસ્વીપણું હોય, ત્યાં અનુચ્છેદ ૧૪ ઊભરી આવે છે અને ન્યાયિક સમીક્ષા આવી કાર્યવાહીને નકારી કાઢે છે. રાજ્ય કારોબારી સત્તાવાળાની દરેક કાર્યવાહી કાયદાના શાસનને આધીન હોવી જોઈએ અને કારણ સાથે માહિતગાર હોવી જોઈએ. તેથી, આવા એકાધિકાર અથવા અર્ધ-એકાધિકારના

વ્યવહારમાં જાહેર સત્તાવાળાની પ્રવૃત્તિ ગમે તે હોય, તેણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ની કસોટી પૂરી કરવી જોઈએ. જો સરકારી કાર્યવાહી કરારો કરવાના અથવા ન કરવાના મામલામાં પણ વાજબીપણાની કસોટી સંતોષવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તે ગેરવાજબી ગણાશે.

અમને એવું જણાય છે કે કારણનો નિયમ અને મનસ્વીપણા અને ભેદભાવ સામેનો નિયમ, ન્યાયીપણા અને કુદરતી ન્યાયના નિયમો હાલના જેવી પરિસ્થિતિમાં નાગરિકો સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે રાજ્યની સંસ્થા દ્વારા પરિસ્થિતિ અથવા કાર્યવાહીમાં લાગુ પડતા કાયદાના શાસનનો ભાગ છે. ભલે નાગરિકોના અધિકારો કરારના અધિકારોની પ્રકૃતિના હોય, કરાર કરવા કે ન કરવાના નિર્ણયની રીત, પદ્ધતિ અને હેતુ, હાલના કેસની જેમ વ્યવહારોના પ્રકાર અને વ્યવહારની પ્રકૃતિમાં સુસંગતતા અને વાજબીપણા, ન્યાયીપણા, કુદરતી ન્યાય, સમાનતા અને બિન-ભેદભાવની કસોટી પર ન્યાયિક સમીક્ષાને આધીન છે." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૧૬. હજુ અન્ય એક મેસર્સ સ્ટેટ એન્ટરપ્રાઇઝીસ વર્ગેરે વિ. ધ સિટી એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ મહારાષ્ટ્ર લિમિટેડ

(૧૯૯૦) ૨ જે.ટી.એસ.સી. ૪૦૧ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા એવું કહેવામાં આવ્યું હતું : -

"તાજેતરના સમયમાં, વહીવટી કાર્યવાહીની ન્યાયિક સમીક્ષા વિસ્તૃત બની છે અને દિવસેને દિવસે વધુ વ્યાપક બની રહી છે. પરંપરાગત મર્યાદાઓ લુપ્ત થઈ રહી છે અને ન્યાયિક ચકાસણીનો વ્યાપ વિસ્તૃત કરવામાં આવી રહ્યો છે. રાજ્યની પ્રવૃત્તિઓ પણ ઝડપથી વ્યાપક બની રહી છે.

જ્યારથી રાજ્ય વ્યાપારી ક્ષેત્રે ઊતર્યું છે અને જાયન્ટ પબ્લિક સેક્ટર અંડરટેકિંગ્સનો વિકાસ થયો છે, ત્યારથી જાહેર તિજોરીનો હિસ્સો પણ મોટો છે જે જાહેર નજર ખોલીને વિશાળ સામાજિક ઓડિટ, ન્યાયિક નિયંત્રણ અને સમીક્ષાને વાજબી ઠેરવે છે; આ કારોબારી, કાર્યવાહી માટે કારણો નોંધવાની જરૂરિયાત ઊભી કરે છે જેમાં ઉચ્ચતમ ઓફરોના અસ્વીકારના કેસોનો સમાવેશ થાય છે. તેમાં વારંવાર મોટા હિસ્સાઓ સામેલ હોય છે અને રેકૉર્ડ પર કાર્યવાહી માટે કારણોની ઉપલબ્ધતા કાર્યવાહીની વિશ્વસનીયતાની ખાતરી આપે છે, જાહેર વર્તનને શિસ્તબદ્ધ કરે છે અને જવાબદારીની સંસ્કૃતિમાં સુધારો કરે છે. આવી કાર્યવાહીના સમર્થનમાં કારણો શોધવાથી વહીવટી ઉપરી અને ન્યાયિક પ્રક્રિયા એમ

બંને દ્વારા યોગ્ય કેસોમાં ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ સમીક્ષા માટેની તક પૂરી પાડવામાં આવે છે;" (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

૧૭. તાજેતરમાં ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય સરકાર દ્વારા જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂક રદ કરવાના સંબંધમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કુમારી શ્રીલેખા વિદ્યાર્થી વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. ((૧૯૯૦) ૩ એસ.સી.જે. ૩૩૬) ના કેસમાં આ જ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો જ્યાં એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું : -

"રાજ્યની તમામ કારોબારી કાર્યવાહીમાં અનુચ્છેદ ૧૪ ની લાગુ પડવાની બાબત સુસ્થાપિત હોવાથી અને તે જ કારણસર કારોબારી સત્તાના ઉપયોગમાં કરાર કરવાના પ્રારંભિક તબક્કે તેની લાગુ પડવાની બાબત વિવાદથી પર હોવાથી, શું એમ કહી શકાય કે રાજ્ય ત્યારપછી તેનું વ્યક્તિત્વ ત્યજી શકે છે અને કરારની બાબતોના ક્ષેત્રમાં અનુચ્છેદ ૧૪ ની આવશ્યકતાઓથી મુક્ત અનિયંત્રિત સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને તેમાં માત્ર ખાનગી વ્યક્તિઓને લાગુ પડતા ખાનગી કાયદાના સિદ્ધાંતો દ્વારા સંચાલિત હોવાનો દાવો કરી શકે છે જેમના અધિકારો માત્ર અન્ય કંઈપણ વિના કરારની શરતોમાંથી વહે છે? અમને એ કહેવામાં કોઈ ખચકાટ નથી કે રાજ્યનું વ્યક્તિત્વ, જેમાં

અનુચ્છેદ ૧૪ ની આવશ્યકતાઓ દ્વારા તમામ ક્ષેત્રોમાં તેના વર્તનના નિયમનની જરૂર છે, તે કરાર કર્યા પછી આવા આમૂલ પરિવર્તનમાંથી પસાર થતું નથી માત્ર એટલા માટે કે તેનાથી અન્ય પક્ષકારને કેટલાક કરાર આધારિત અધિકારો પ્રાપ્ત થાય છે. એવું નથી કે અનુચ્છેદ ૧૪ ની આવશ્યકતાઓ અને કરાર આધારિત જવાબદારીઓ એકબીજાથી અજાણ્યા પડ્યાં છે, જે એકસાથે અસ્તિત્વમાં રહી શકતા નથી." (ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

આગળ એવું કહેવામાં આવ્યું હતું : -

"અમને કોઈ શંકા નથી કે બંધારણ પ્રસ્તાવનામાં દર્શાવેલ આદર્શોની વિરુદ્ધ રાજ્યની કોઈપણ પ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રમાં અયોગ્યતા અથવા ગેરવાજબીપણાની કલ્પના કરતું નથી અથવા પરવાનગી આપતું નથી. અમારા મતે, કરારની બાબતોમાં અનુચ્છેદ ૧૪ ને બાકાત રાખવાની દલીલો સ્વીકારવી એ બંધારણીય યોજનાથી તદ્દન વિપરીત હશે. આવી બાબતોમાં ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ અને માન્ય આધારો અને જે રાહત ઉપલબ્ધ થઈ શકે તે અલગ બાબતો છે પરંતુ તે તેના સંપૂર્ણ બાકાત રાખવાના દૃષ્ટિકોણને વાજબી ઠેરવતી નથી. આ ત્યારે વધુ સાચું છે જ્યારે આધુનિક વલણ

પણ એવા કરારોમાં કોઈ શરતની ગેરવાજબીપણાને તપાસવાનું છે જ્યાં સોદાબાજી કરવાની સત્તા અસમાન હોય જેથી આ વાટાઘાટોથી થયેલા કરારો ન હોય પરંતુ અસમાન પક્ષો વચ્ચેના સ્ટાન્ડર્ડ ફોર્મ કોન્ટ્રાક્ટ્સ હોય."

ત્યારબાદ એવું કહેવામાં આવ્યું હતું : -

"જો કે, જે હદે, વાદગ્રસ્ત કૃત્ય મનસ્વી, અયોગ્ય અથવા ગેરવાજબી છે એવો આક્ષેપ કરીને અનુચ્છેદ ૧૪ ના ભંગના આધારે પડકારવામાં આવે છે, તે હકીકત કે વિવાદ કરાર આધારિત જવાબદારીઓના કાર્યક્ષેત્રમાં પણ આવે છે તે રાજ્યને અનુચ્છેદ ૧૪ ની મૂળભૂત આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવાની તેની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરશે નહીં. આ હદ સુધી, દરેક કિસ્સામાં તેમાં ઉમેરા તરીકે અન્ય કોઈ અધિકાર અથવા જવાબદારી હોય તે ધ્યાનમાં લીધા વિના જવાબદારી હંમેશા જાહેર પ્રકૃતિની હોય છે. વધારાની કરાર આધારિત જવાબદારી દાવેદારને રાજ્ય દ્વારા તેની કોઈપણ કાર્યવાહીમાં બિન-મનસ્વીપણાના અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળની ગેરંટીથી વંચિત કરી શકતી નથી."

૧૮. રાજ્ય તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એડવોકેટ-જનરલ, ઉપરોક્ત ન્યાયિક ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને એવી દલીલ કરી શક્યા ન હતા કે કારણ કે વિવાદ અરજદાર અને રાજ્ય વચ્ચેની કરાર આધારિત જવાબદારીઓને લગતો છે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર નથી, જ્યાં રાજ્ય દ્વારા મનસ્વીપણા અને નિષ્પક્ષતાના અભાવ અંગે ફરિયાદ કરવામાં આવી હોય, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરે છે. પરંતુ વિદ્વાન એડવોકેટ-જનરલના જણાવ્યા મુજબ ઉપર જણાવેલ કોઈપણ કેસમાં, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૮૮ ની શરતો મુજબ કોઈ ઔપચારિક કરાર કરવામાં આવ્યો ન હતો અને, જેમ કે, તે કરાર આધારિત જવાબદારીઓના સંબંધમાં કોઈપણ અવલોકન અથવા નિર્દેશ હાલના કેસની હકીકતોને લાગુ પડશે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આ કેસ રાધાકૃષ્ણ અગ્રવાલ (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. ૧૪૮૬) (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં ઉલ્લેખિત કેટેગરી (૩) દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલ છે. સામાવાળાઓ વતી એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે રાધાકૃષ્ણ અગ્રવાલ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે એકવાર રાજ્ય અથવા તેના એજન્ટોએ સામાન્ય કરારના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ્યા પછી, અનુચ્છેદ ૧૪ અથવા અન્ય કોઈ બંધારણીય

જોગવાઈના ભંગનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. આ સંબંધમાં નીચેના અવલોકનોનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો: –

"પરંતુ, રાજ્ય અથવા તેના એજન્ટોએ સામાન્ય કરારના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ્યા પછી, સંબંધો હવે બંધારણીય જોગવાઈઓ દ્વારા સંચાલિત થતા નથી પરંતુ કાયદેસર રીતે માન્ય કરાર દ્વારા સંચાલિત થાય છે જે પક્ષકારો વચ્ચેના અધિકારો અને જવાબદારીઓ નક્કી કરે છે. જ્યારે રાજ્ય અથવા તેના એજન્ટો, આ ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરવાનો દાવો કરતા હોય, ત્યારે કોઈ કાર્ય કરે છે ત્યારે અનુચ્છેદ ૧૪ અથવા અન્ય કોઈ બંધારણીય જોગવાઈના ભંગનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. આ ક્ષેત્રમાં, તેઓ માત્ર કરાર દ્વારા તેમને આપવામાં આવેલા અધિકારોનો દાવો કરી શકે છે અને કરારની શરતોથી જ બંધાયેલા છે સિવાય કે કોઈ કાયદો વચ્ચે આવે અને કરારના ક્ષેત્રમાં રાજ્યને કેટલીક વિશેષ વૈધાનિક સત્તા અથવા જવાબદારી આપે જે કરારથી અલગ હોય."

૧૯. એ સાચું છે કે ઉપર જણાવેલ કોઈપણ કેસમાં સંબંધિત વ્યક્તિઓ અને રાજ્ય વચ્ચે કોઈ ઔપચારિક કરાર કરવામાં આવ્યો ન હતો; કરાર આધારિત જવાબદારીઓના સંબંધમાં, બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ની લાગુ પડવાની બાબતના સંબંધમાં અવલોકન

સામાન્ય રીતે કરારોના સંબંધમાં કરવામાં આવ્યું છે. પરંતુ તે જ સમયે રાધાકૃષ્ણ અગ્રવાલ (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં એવું અવલોકન કે એકવાર રાજ્ય અથવા તેના એજન્ટોએ સામાન્ય કરારના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશ્યા પછી અનુચ્છેદ ૧૪ અથવા અન્ય કોઈ બંધારણીય જોગવાઈના ભંગનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી, તે યોગ્ય રીતે કરાયેલા કરારની શરતોના ભંગને લગતી ફરિયાદોના સંબંધમાં વાંચવું જોઈએ. મેં અહીં ઉપર પહેલેથી જ દર્શાવ્યું છે કે, જ્યાં રદ કરવાનું કારણ કરારની કોઈપણ શરતોના ભંગને કારણે છે અને જ્યાં કરાર રદ કરવાનું કારણ કરારની શરતોની બહારના આધાર પર છે, તેમાં તફાવત હશે. મારા મતે, જ્યાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૯૯ અનુસાર કરવામાં આવેલ કરાર એવા આધાર પર રદ કરવામાં આવે છે જે કરારની કોઈપણ શરતો સાથે સંબંધિત નથી, અને જે સ્પષ્ટપણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ છે, ત્યાં આ કોર્ટ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે. આને એક ઉદાહરણ દ્વારા સમજી શકાય છે. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૯૯ અનુસાર કરાર કર્યા પછી, સંબંધિત સત્તાધિકારી દ્વારા કોન્ટ્રાક્ટરને પ્રોજેક્ટનું બાંધકામ આગળ ન વધારવા માટે એ આધાર પર કહેવામાં આવે છે કે પાછળથી એવું જાણવા મળ્યું છે કે આવો કોન્ટ્રાક્ટર જે જિલ્લામાં પ્રોજેક્ટ બાંધવાનો છે તેનો નિવાસી નથી. શું આવી પરિસ્થિતિમાં એવી દલીલ

કરી શકાય કે કારણ કે કોન્ટ્રાક્ટરે રાજ્ય સરકાર સાથે કરાર કર્યો છે તેથી તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ આ કોર્ટના અધિકારક્ષેત્રનો આશરો લઈ શકતો નથી અને તેને નુકસાની અથવા કરારના ચોક્કસ પાલન માટે સિવિલ કોર્ટનો દરવાજો ખખડાવવાનો નિર્દેશ આપવો જોઈએ, જોકે હુકમ સ્પષ્ટપણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરતો હોય?"

૨૬. કલકત્તા હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેન્ચે ધ ડિરેક્ટર ઓફ સપ્લાય એન્ડ ડિસ્પોઝલ્સ અને અન્ય વિ. મેસર્સ વિજય શ્રી લિમિટેડ અને અન્ય રિપોર્ટેડ ઇન એ.આઈ.આર. ૨૦૦૬ કલકત્તા ૪૬ ના કેસમાં એ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો કે શું "રાજ્ય" સાથેના બિન-વૈધાનિક કરારની બાબતોમાં રીટ અરજી સંપૂર્ણપણે વર્જિત છે. બેન્ચ વતી બોલતા, વી. એસ. સિરપુરકર, સી.જે. (જેઓ તે સમયે ન્યાયમૂર્તી હતા) એ નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૧૭. આ અમને એ વ્યાપક મુદ્દા પર લાવે છે કે શું રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર હતી અને કેસના સંજોગોમાં તેને ધ્યાનમાં લઈ શકાઈ હત. એપેક્સ કોર્ટે સમયાંતરે ઠરાવ્યું છે કે જ્યારે કરારોમાંથી ઉદ્ભવતા પ્રશ્નો પર વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે જ્યાં વિવાદિત હકીકતોના પ્રશ્નો સામેલ હોય ત્યારે હાઈકોર્ટે સામાન્ય રીતે બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રીટ અરજી સ્વીકારવી જોઈએ નહીં, જ્યાં પક્ષકારોમાંથી એક રાજ્ય હોય. એપેક્સ કોર્ટે

હાઈકોર્ટોને અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રીટ અરજી સ્વીકારવા માટે નિરુત્સાહિત કરી છે, ખાસ કરીને જ્યારે આવા કરારો વૈધાનિક કરારો ન હોય. એલ.આઈ.સી. ઓફ ઇન્ડિયા વિ. એસ્કોટ્સ લિમિટેડ, રિપોર્ટેડ ઇન (૧૯૮૬) ૧ એસ.સી.સી. ૨૬૪: (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૬ એસ.સી. ૧૩૭૦ ના કેસમાં, એપેક્સ કોર્ટે જાહેર કર્યું કે જો કરાર આધારિત જવાબદારીઓને લગતી રાજ્યની કાર્યવાહી સામાન્ય રીતે કોર્ટ દ્વારા તપાસવાની નથી સિવાય કે આવી કાર્યવાહી સાથે જાહેર કાયદાનું કોઈ પાસું જોડાયેલું હોય. કોર્ટે જાહેર કાયદાના ક્ષેત્ર અને ખાનગી કાયદાના ક્ષેત્રને સીમાંકિત કરવામાં સામેલ મુશ્કેલી પણ વ્યક્ત કરી અને વધુમાં આદેશ આપ્યો કે ચોક્કસ કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં દરેક કિસ્સામાં પ્રશ્નનો નિર્ણય લેવો જોઈએ. સુપ્રીમ કોર્ટે એ જ કેસમાં અવલોકન કર્યું કે જ્યાં રાજ્ય પોતાની સામાન્ય ભૂમિકા ધારણ કરે છે ત્યાં તેના અધિકાર અને જવાબદારીની કસોટી સામાન્ય કરાર કરનાર પક્ષકાર તરીકે થવી જોઈએ. જો કે, તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે આ નિર્ણયમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું ન હતું કે કરારની બાબતોમાં અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટનું અધિકારક્ષેત્ર સંપૂર્ણપણે વર્જિત હતું. કે. એન. ગુરુસ્વામી વિ. સ્ટેટ ઓફ મૈસુર, રિપોર્ટેડ ઇન એ.આઈ.આર. ૧૯૫૪ એસ.સી. ૫૯૨ અને

ડી.એફ.ઓ. વિ. રામ સ્નેહી સિંહ, રિપોર્ટેડ ઇન (૧૯૭૩) ૩ એસ.સી.સી. ૮૬૪: (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩ એસ.સી. ૨૦૫) જેવા અગાઉના કેસોમાં પણ સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે રીટ અરજીઓ એ અર્થમાં ચાલવાપાત્ર હશે કે અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટે કોઈ સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ રહેશે નહીં. સુપ્રીમ કોર્ટે સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. જૈન પ્લાસ્ટિક્સ એન્ડ કેમિકલ્સ લિમિટેડ રિપોર્ટેડ ઇન (૨૦૦૨) ૧ એસ.સી.સી. ૨૧૬: (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૨૦૬) માં અવલોકન કર્યું હતું કે, કરારના ભંગના સંબંધમાં પક્ષકારોના ગંભીર રીતે વિવાદિત પ્રશ્નો અથવા સામસામી દાવાઓની તપાસ અને નિર્ણય પ્રિરોગેટીવ રીટ્સ જારી કરતી કોર્ટને બદલે યોગ્ય રીતે દાખલ કરાયેલ સિવિલ દાવામાં પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવતા પુરાવાના આધારે થવો જોઈએ.

૧૮. અરજદાર તરફથી વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલ, શ્રી પ્રતાપ ચેટર્જીએ, એ.બી.એલ. ઇન્ટરનેશનલ લિમિટેડ વિ. એક્સપોર્ટ ક્રેડિટ ગેરંટી કોર્પોરેશન ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ રિપોર્ટેડ ઇન (૨૦૦૪) ૩ એસ.સી.સી. ૫૫૩ તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું હતું. તેમણે દર્શાવ્યું કે આ નિર્ણયમાં સુપ્રીમ કોર્ટે રાજ્યની કરાર આધારિત જવાબદારીઓની બાબતોમાં અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ

રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર હોવાના પ્રશ્ન પર વ્યાવહારિક રીતે તમામ કેસો ધ્યાનમાં લીધા હતા. વિદ્વાન વકીલ દલીલ કરે છે કે સુપ્રીમ કોર્ટ આ નિર્ણયમાં સ્પષ્ટ શક્ય શબ્દોમાં ઠરાવ્યું છે કે આવી બાબતોમાં રીટ અરજી સંપૂર્ણપણે વર્જિત નથી. અમારું ધ્યાન ફક્ત ૧૯ તરફ દોરવામાં આવ્યું જે નીચે મુજબ છે:

"૧૯. તેથી, કાયદાની ઉપરોક્ત સ્પષ્ટતા પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે માત્ર એટલા માટે કે મુકદ્દમાના પક્ષકારોમાંથી એક કેસની હકીકતો અંગે વિવાદ ઉભો કરે છે, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ આવી અરજી સાંભળતી કોર્ટ હંમેશા પક્ષકારોને દાવો કરવા માટે નિર્દેશ આપવા બંધાયેલી નથી. ગુણવંત કૌર (એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી. ૮૦૨) ના ઉપરોક્ત કેસમાં આ કોર્ટ એ હદ સુધી ગઈ હતી કે રીટ અરજીમાં, જો હકીકતોની જરૂરિયાત હોય, તો મૌખિક પુરાવા પણ લઈ શકાય છે. આ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે યોગ્ય કેસમાં, રીટ કોર્ટ પાસે હકીકતના વિવાદિત પ્રશ્નો સામેલ હોય તેવી રીટ અરજી સાંભળવાનું અધિકારક્ષેત્ર છે અને જો તે કરાર આધારિત જવાબદારીમાંથી ઉદ્ભવતી હોય અને/અથવા તેમાં હકીકતના કેટલાક વિવાદિત પ્રશ્નો સામેલ હોય તો પણ રીટ અરજી સ્વીકારવા માટે કોઈ સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ નથી."

૧૯. વિદ્વાન વકીલ અમને એ ફકરામાંથી પણ લઈ ગયા જ્યાં સુપ્રીમ કોર્ટે કુમારી શ્રીલેખા વિદ્યાર્થી વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ. પી., રિપોર્ટેડ ઇન (૧૯૯૧) ૧ એસ.સી.સી. ૨૧૨: (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૧ એસ.સી. ૫૩૭) ના તેના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો છે. છેવટે, વિદ્વાન સિનિયર કાઉન્સેલે ફકરા ૨૩ ના અવલોકનો પરથી દર્શાવ્યું કે એકવાર રાજ્ય અથવા રાજ્યની સંસ્થા કરારનો પક્ષકાર બને, તો કાયદા મુજબ ન્યાયી, ઉચિત અને વાજબી રીતે કાર્ય કરવાની તેની જવાબદારી છે જે ભારતનાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ ની આવશ્યકતા છે અને જ્યાં રાજ્ય ઉપરોક્ત આવશ્યકતાના ભંગમાં કાર્ય કરે છે, ત્યાં રીટ કોર્ટ મનસ્વી કાર્યવાહીઓને સુધારવા માટે યોગ્ય નિર્દેશો જારી કરી શકે છે. તેમની દલીલ વિકસાવતા અને તેને હાલના કેસમાં લાગુ કરતાં, વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી કે રીટ અરજીમાં જ મુખ્ય અરજ જ્યુટ કમિશનર દ્વારા પસાર કરવામા આવેલ તારીખ ૨ જુન ૨૦૦૩ ના "હુકમ" ને રદ કરવા માટે હતી. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં દર્શાવ્યું કે એકવાર તે હુકમ રદ કરવામાં આવે અને ગેરકાયદેસર અને અમાન્ય જાહેર કરવામાં આવે, તો ચુકવણીની જરૂરી રાહત આપોઆપ અનુસરશે જે માટે રીટ અરજીના અરજ ખંડ (જી) માં અરજ કરવામાં આવી હતી. વિદ્વાન વકીલે દર્શાવ્યું કે સદર હુકમ

સ્પષ્ટપણે મનસ્વી હતો કારણ કે સામાવાળાઓ પાસે અલગ જથ્થા સામે ચુકવણી રોકી રાખવાની કોઈ સત્તા ન હતી એ આધાર પર કે અગાઉ પૂરો પાડવામાં આવેલ જથ્થો ખામીયુક્ત હતો. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, આ માત્ર કારણના ભંગ સમાન જ ન હતું, પરંતુ એક એવી કાર્યવાહી સમાન હતું જે સંપૂર્ણપણે મનસ્વી છે અને કાયદામાં કોઈ વાજબીપણું ધરાવતું નથી.

૨૦. અમે અગાઉ જ દર્શાવ્યું છે કે પ્રથમ સ્થાને આ કોઈ "દુકમ" પસાર કરવામાં આવ્યો ન હતો. તે માત્ર એક સંદેશાવ્યવહાર હતો. ફરીથી રકમ ચૂકવવાનો કોઈ સંપૂર્ણ અને અંતિમ ઇનકાર ન હતો. રકમ માત્ર કામચલાઉ ધોરણે "રોકી રાખવામાં" આવી હતી જે સદર પત્ર તારીખ ૧૨-૯-૨૦૦૩ ના ફરરા ૩ ની વિગતો પરથી સ્પષ્ટ થશે. તે પત્રમાં જ, પરચેઝ ઓફિસર સાથે મેટરનું સમાધાન થવાનો સ્પષ્ટ સંદર્ભ છે. માત્ર આટલું જ નહીં, પરંતુ ત્યારપછી પણ રીટ અરજી દાખલ કરવામાં આવે તે પહેલાં પણ, રીટ અરજદારે ચુકવણી અંગે મેટરનું સમાધાન કરવાની તૈયારી દર્શાવી હતી. અમે અગાઉ જ દર્શાવ્યું છે કે નુકસાન પામેલા માલની સંયુક્ત તપાસ પછી જ મેટરનું સમાધાન થઈ શક્યું હોત. તેથી, તે સ્પષ્ટ હતું કે અત્રેના અસલ સામાવાળાઓ—

અપીલકર્તાઓ તરફથી ચુકવણી કરવાનો ઇનકાર કરવાની કોઈ અંતિમ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હતી. શું આવી કાર્યવાહીને મનસ્વી કાર્યવાહી તરીકે જોઈ શકાય છે જ્યારે વિવાદનું સમાધાન કરવા માટે રાજ્યની સંસ્થા તરફથી સ્પષ્ટ આમંત્રણ હતું ? અમારા મતે, આને અંતિમ કાર્યવાહી કહી શકાય નહીં અને તેથી, આને એવો યોગ્ય કેસ માની શકાય નહીં જ્યાં રીટ અરજદાર દ્વારા રીટ અરજી મારફતે ઉપાય માંગી શકાય.

૨૧. તે જ ચુકાદામાં ફરિયાદી ૨૭ અને ફરિયાદી ૨૮ માં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે :

"૨૭. અમારી ઉપરોક્ત ચર્ચા પરથી, રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર હોવા અંગે નીચેના કાનૂની સિદ્ધાંતો બહાર આવે છે.

(એ) યોગ્ય કેસમાં, કરાર આધારિત જવાબદારીમાંથી ઉદ્ભવતી રાજ્ય અથવા રાજ્યની સંસ્થા સામે રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર છે.

(બી) માત્ર હકીકતના કેટલાક વિવાદિત પ્રશ્નો વિચારણા માટે ઉભા થવાને કારણે, તે નિયમ તરીકે તમામ કેસોમાં રીટ અરજી સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરવાનું કારણ બની શકે નહીં.

(સી) નાણાકીય દાવાની પરિણામલક્ષી રાહત સામેલ હોય તેવી રીટ અરજી પણ ચાલવાપાત્ર છે.

૨૮. જોકે, ભારતનાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર હોવા અંગેના વાંધાને ધ્યાનમાં લેતી વખતે, કોર્ટે એ હકીકત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે ભારતનાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ પ્રિરોગેટીવ રીટ્સ જારી કરવાની સત્તા સંપૂર્ણ પ્રકૃતિની છે અને બંધારણની અન્ય કોઈ જોગવાઈઓ દ્વારા મર્યાદિત નથી. હાઈકોર્ટને કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને, રીટ અરજી સ્વીકારવા અથવા ન સ્વીકારવાનો વિવેકાધિકાર છે. કોર્ટે આ સત્તાના ઉપયોગ પર કેટલીક મર્યાદાઓ લાદી છે. (જુઓ વ્હર્લપૂલ કોર્પોરેશન વિ. રજિસ્ટ્રાર ઓફ ટ્રેડ માર્ક્સ) (એ.આઈ.આર. ૧૯૯૯ એસ.સી. ૨૨). અને પ્રિરોગેટીવ રીટ જારી કરવાના હાઈકોર્ટના આ સંપૂર્ણ અધિકારનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે કોર્ટ દ્વારા અન્ય ઉપલબ્ધ ઉપાયોને બાકાત રાખીને કરવામાં આવશે નહીં સિવાય કે રાજ્ય અથવા તેની સંસ્થાની આવી કાર્યવાહી મનસ્વી અને ગેરવાજબી હોય જેથી અનુચ્છેદ ૧૪ ના બંધારણીય આદેશનો ભંગ થાય અથવા અન્ય કાયદેસર અને

માન્ય કારણોસર, જેના માટે કોર્ટ સદર અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી માને."

૨૨. આ બાબતને ધ્યાનમાં લેતા, એવું ઠરાવવું પડશે કે જો કે રાજ્ય સાથેના બિન-વૈધાનિક કરારની બાબતોમાં રીટ અરજી સંપૂર્ણપણે વર્જિત નથી, પણ તેને સ્વીકારવી જોઈએ કે કેમ તે જોવા માટે તથ્યાત્મક પરિસ્થિતિની ચકાસણી થવી જોઈએ. અરજી ચાલવાપાત્ર છે કે કેમ અને તેને સ્વીકારવી યોગ્ય છે કે કેમ તે બંને ખ્યાલો વચ્ચે ઘણો તફાવત હશે. જેમ કે સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ઉપર ઠરાવવામાં આવ્યું છે, હાઈકોર્ટને અરજી સ્વીકારવા અથવા ન સ્વીકારવાનો વિવેકાધિકાર છે અને એ બાબતનો ફરીથી પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવે છે કે હાઈકોર્ટ સામાન્ય રીતે અન્ય ઉપલબ્ધ ઉપાયોને બાકાત રાખીને સંપૂર્ણ અધિકાર તરીકે ઉપયોગ કરશે નહીં સિવાય કે રાજ્ય અથવા તેની સંસ્થાની આવી કાર્યવાહી મનસ્વી અને ગેરવાજબી હોય જેથી અનુચ્છેદ ૧૪ ના બંધારણીય આદેશનો ભંગ થાય. અમે અગાઉ જ દર્શાવ્યું છે કે આ કેસમાં, એવું કહી શકાય નહીં કે હાલના અપીલકર્તાઓ તરફથી કોઈ ગેરવાજબીપણું છે. બીજી તરફ, અમારો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય છે કે રીટ અરજદારે, કોઈપણ વાજબી કારણ વિના, વિવાદનું સમાધાન કરવાનું આમંત્રણ હોવા છતાં અને

અપીલકર્તાઓ દ્વારા કોઈ અંતિમ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હોવા છતાં સીધી રીટ અરજી દાખલ કરવાની ઉતાવળ કરી. હકીકતમાં, અપીલકર્તાઓ તરફથી પ્રશ્ન હેઠળની રકમ ચૂકવવાનો કોઈ ઇનકાર કરવામાં આવ્યો ન હતો. જે કરવામાં આવ્યું હતું, તે રકમને સંયુક્ત તપાસ ન થાય ત્યાં સુધી અને રીટ અરજદારો દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલા નુકસાન પામેલા માલના જોડાણમાં પક્ષકારો વચ્ચે બાબતોનો ઉકેલ ન આવે ત્યાં સુધી "રોકી રાખવાનું" હતું. આમ, અમારા મતે, રીટ અરજી સ્વીકારવી જોઈતી ન હતી, પ્રથમ કારણ કે તે સમય પહેલાંની રીટ અરજી હતી અને બીજું તે હકીકતોના વિવાદિત પ્રશ્નો સાથે સંબંધિત હતી, જે પ્રશ્નો અમે અગાઉ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં દર્શાવ્યા છે. નિઃશંકપણે, તે પ્રશ્નો માત્ર સોગંદનામા અને સામા-સોગંદનામાના આધારે ઉકેલી શકાયા ન હોત. રીટ અરજી ન સ્વીકારવાનું બીજું કારણ સિવિલ દાવો દાખલ કરવાના (વૈકલ્પિક) ઉપાયની ઉપલબ્ધતા છે જ્યાં પક્ષકારોને પુરાવા રજૂ કરવાની મંજૂરી આપીને તમામ વિવાદિત પ્રશ્નો ઉકેલી શકાયા હોત. તેથી, અમે વિદ્વાન સિંગલ જજ સાથે સંમત થવાની સ્થિતિમાં નથી અને રીટ અરજી ફગાવી દેવાનું પસંદ કરીશું."

૨૭. આમ, કોર્ટોએ એક તરફ વૈધાનિક કરારો અને બીજી તરફ બિન-વૈધાનિક કરારો વચ્ચે તફાવત જાળવી રાખ્યો છે. જો કે અગાઉની કેટેગરીના કરારોના એવોર્ડ અને રદ કરવા બંનેના સંબંધમાં ન્યાયિક સમીક્ષા માન્ય હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું, તે પછીની કેટેગરીમાં કેટલાક પાસાઓ પૂરતું મર્યાદિત હતું. જો કરાર રદ કરવાનું કારણ એ હોય કે તેના કોઈ પક્ષકારે તેના માટેની શરતોનો ભંગ કર્યો છે, તો આવા પક્ષકારે હંમેશા સંબંધિત કરારો હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ તેના ઉપાયો મેળવવાની જરૂર પડે છે, એટલે કે, આર્બિટ્રેશન અથવા સિવિલ દાવો, જે પણ કિસ્સો હોય. જોકે, જ્યાં વહીવટી કામગીરીનું તત્વ હાથ ધરવામાં આવે છે અને કારોબારી સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, ત્યાં વિચારણાઓ અને પરિમાણો કંઈક અંશે અલગ હોય છે. આવી વહીવટી અને કારોબારી કામગીરીનું મૂલ્યાંકન, જે બદલામાં કરારને રદ કરવાનું કારણ બન્યું હોય, તે સિવિલ કોર્ટ દ્વારા નિર્ણય માટે લગભગ અગ્રાહ્ય હશે. કારણ એ છે કે આવી વહીવટી અથવા કારોબારી સત્તાનો ઉપયોગ કરારની કલમો દ્વારા માર્ગદર્શિત થતો નથી. તે રાજ્યની સહજ કારોબારી સત્તાઓ સાથે શોધી શકાય છે અને આવી વહીવટી સત્તાના મૂલ્યાંકનની એકમાત્ર માન્ય રીત ન્યાયિક સમીક્ષા છે, જે ભારતનાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ અને ૨૨૬ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવી છે.

૨૮. એ કહેવાની જરૂર નથી કે અત્રેના સામાવાળા ભારતનાં બંધારણના

અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં "રાજ્ય" છે. કરાર સહિત તમામ ક્ષેત્રોમાં તેનું વર્તન ન્યાયી અને વાજબી હોવાની અપેક્ષા છે. તે મનસ્વી રીતે, તરંગી રીતે કે મનસ્વી રીતે કાર્ય કરે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી. કાયદો સુસ્થાપિત છે કે જો રાજ્ય તરફથી કોઈ કાર્યવાહી ભારતનાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ માં સમાવિષ્ટ સમાનતાની કલમનો ભંગ કરે છે અથવા તેની કાર્યવાહી સંપૂર્ણપણે મનસ્વી અથવા અયોગ્ય છે, તો કરાર આધારિત ક્ષેત્રમાં પણ રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર હશે.

૨૯. નોબલ રિસોર્સિસ લિમિટેડ વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા અને અન્ય [(૨૦૦૬) ૧૦ એસ.સી.સી. ૨૩૬] ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું છે કે:

"૧૪. સામાવાળા નં. ૨ ભારતનાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૨ ના અર્થમાં "રાજ્ય" છે. કરાર સહિત તમામ ક્ષેત્રોમાં તેનું વર્તન ન્યાયી અને વાજબી હોવાની અપેક્ષા છે. તે મનસ્વી રીતે, તરંગી રીતે કે મનસ્વી રીતે કાર્ય કરે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવતી ન હતી.

૧૫. એ સુસ્થાપિત છે કે જો રાજ્ય તરફથી કોઈ કાર્યવાહી ભારતનાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ માં સમાવિષ્ટ સમાનતાની કલમનો ભંગ કરે છે, તો કરાર આધારિત ક્ષેત્રમાં પણ રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર હશે. નિર્વિવાદપણે, કરારના પ્રારંભિક તબક્કે અને

કરારના ભંગ વચ્ચે તફાવત હોવો જોઈએ; જ્યારે અગાઉના કિસ્સામાં કોર્ટની ચકાસણી વધુ દખલગીરીવાળી હશે, જ્યારે પછીના કિસ્સામાં કોર્ટ સામાન્ય રીતે ન્યાયિક સમીક્ષાના તેના વિવેકાધીન અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકશે નહીં, સિવાય કે તે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ હોવાનું જણાય. કરાર આધારિત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે પણ, સરકારી સંસ્થાઓ તેમના તરફથી મનસ્વીપણા અથવા પક્ષપાતને રોકવા માટે ન્યાયિક સમીક્ષાને આધીન હોઈ શકે છે. નિર્વિવાદપણે, સહજ મર્યાદાઓ અસ્તિત્વમાં છે, પરંતુ એવો અભિપ્રાય આપવો યોગ્ય રહેશે નહીં કે કોઈપણ સંજોગોમાં માત્ર એટલા માટે રીટ અરજી દાખલ થઈ શકશે નહીં કારણ કે તેમાં કરાર આધારિત બાબત સામેલ છે.

૧૬. કાયદાનો આ સિદ્ધાંત આ કોર્ટ દ્વારા છેક ૧૯૭૭ માં પ્રસ્થાપિત કરવામાં આવ્યો હતો, જેમાં આ કોર્ટે રાધાકૃષ્ણ અગ્રવાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર [(૧૯૭૭) ૩ એસ.સી.સી. ૪૫૭] ના કેસમાં પટના હાઈકોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલા કેસોના પ્રકારોના વિભાજનને સ્વીકાર્યું હતું જેમાં રાજ્ય અથવા તેના એજન્ટો દ્વારા કથિત જવાબદારીના ભંગને પ્રસ્થાપિત કરી શકાય છે. તે નીચે મુજબ વંચાય છે:

"(૧) જ્યાં અરજદાર રાજ્ય તરફથી વચનના ભંગની ફરિયાદ કરે છે તેવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં રાજ્ય દ્વારા આપવામાં આવેલી ખાતરી અથવા વચન પર તેણે તેના નુકસાન અને મુશ્કેલીમાં કામ કર્યું છે, પરંતુ કરાર બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૯૯ ના અર્થમાં કરારથી ઓછો છે;

(૨) જ્યાં નારાજ વ્યક્તિ અને રાજ્ય વચ્ચે દાખલ કરવામાં આવેલ કરાર અમુક કાયદા અથવા તે હેઠળ ઘડવામાં આવેલા નિયમો હેઠળ વૈધાનિક સત્તાના ઉપયોગમાં છે અને અરજદાર રાજ્ય તરફથી ભંગનો આક્ષેપ કરે છે; અને

(૩) જ્યાં રાજ્ય અને નારાજ વ્યક્તિ વચ્ચે દાખલ કરવામાં આવેલ કરાર બિન-વૈધાનિક અને સંપૂર્ણપણે કરાર આધારિત છે અને પક્ષકારોના અધિકારો અને જવાબદારીઓ કરારની શરતો દ્વારા સંચાલિત થાય છે, અને અરજદાર રાજ્ય દ્વારા આવા કરારના ભંગ વિશે ફરિયાદ કરે છે."

૩૦. ટાટા સેલ્યુલર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા [(૧૯૯૪) ૬ એસ.સી.સી. ૫૬૧] ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાના ઉપયોગ માટે કેટલાક સિદ્ધાંતો પ્રસ્થાપિત કર્યા છે જે નીચે મુજબ છે:

"૯૪. ઉપરોક્ત પરથી તારવી શકાય તેવા સિદ્ધાંતો આ મુજબ છે:

(૧) આધુનિક વલણ વહીવટી કાર્યવાહીમાં ન્યાયિક સંયમ તરફ નિર્દેશ કરે છે.

(૨) કોર્ટ અપીલ કોર્ટ તરીકે બેસતી નથી પરંતુ માત્ર એ રીતની સમીક્ષા કરે છે કે જેમાં નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.

(૩) કોર્ટ પાસે વહીવટી નિર્ણય સુધારવાની નિપુણતા નથી. જો વહીવટી નિર્ણયની સમીક્ષા કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે તો તે જરૂરી નિપુણતા વિના પોતાનો નિર્ણય બદલવા સમાન હશે જે પોતે જ ભૂલભરેલો હોઈ શકે છે.

(૪) ટેન્ડર માટેના આમંત્રણની શરતો ન્યાયિક ચકાસણી માટે ખુદી ન હોઈ શકે કારણ કે ટેન્ડર માટેનું આમંત્રણ કરારના ક્ષેત્રમાં છે. સામાન્ય રીતે કહીએ તો, ટેન્ડર સ્વીકારવાનો અથવા કરાર આપવાનો નિર્ણય ઘણા સ્તરો દ્વારા વાટાઘાટોની પ્રક્રિયા દ્વારા લેવામાં આવે છે. મોટા ભાગે, આવા નિર્ણયો ગુણાત્મક રીતે નિષ્ણાતો દ્વારા લેવામાં આવે છે.

(૫) સરકારને કરાર કરવાની સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વહીવટી ક્ષેત્ર અથવા અર્ધ-વહીવટી ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતી વહીવટી સંસ્થા માટે જોડાણોમાં નિષ્પક્ષતા જરૂરી છે. જો કે, નિર્ણય માત્ર વેડન્સબરી વાજબીપણાના સિદ્ધાંત (જેના અન્ય પાસાઓ ઉપર દર્શાવ્યા છે) લાગુ કરીને જ ચકાસવો જોઈએ નહીં પરંતુ તે મનસ્વીપણાથી મુક્ત હોવો જોઈએ, પક્ષપાતથી પ્રભાવિત ન હોવો જોઈએ અથવા દ્વેષથી પ્રેરિત ન હોવો જોઈએ.

(૬) નિર્ણયો રદ કરવાથી વહીવટીતંત્ર પર ભારે વહીવટી બોજો લાદી શકાય છે અને ખર્ચમાં વધારો થઈ શકે છે જે બજેટમાં ન હોય. ..."

૩૧. જગદીશ મંડલ વિ. સ્ટેટ ઓફ ઓરિસ્સા [(૨૦૦૭) ૧૪ એસ.સી.સી. ૫૧૭] ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે: –

"૨૨. વહીવટી કાર્યવાહીની ન્યાયિક સમીક્ષાનો હેતુ મનસ્વીપણું, અતાર્કિકતા, ગેરવાજબીપણું, પક્ષપાત અને દ્વેષને અટકાવવાનો છે. તેનો હેતુ પસંદગી અથવા નિર્ણય "કાયદેસર રીતે" લેવામાં આવ્યો છે કે કેમ તે ચકાસવાનો છે અને પસંદગી અથવા નિર્ણય "યોગ્ય" છે કે કેમ તે ચકાસવાનો નથી. જ્યારે ટેન્ડરો અથવા કરારો આપવા સંબંધિત બાબતોમાં ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ

કરવામાં આવે છે, ત્યારે કેટલીક વિશેષ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. કરાર એ વાણિજ્યિક વ્યવહાર છે. ટેન્ડરોનું મૂલ્યાંકન કરવું અને કરારો આપવા એ આવશ્યકપણે વાણિજ્યિક કાર્યો છે. સમાનતા અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતો દૂર રહે છે. જો કરાર આપવા સંબંધિત નિર્ણય શુદ્ધ બુદ્ધિથી લેવાયેલો અને જાહેર હિતમાં હોય, તો કોર્ટો ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, પ્રક્રિયાગત ખામી અથવા આકારણીમાં ભૂલ અથવા ટેન્ડરને પૂર્વગ્રહ સાબિત થાય તો પણ દખલ કરશે નહીં. જાહેર હિતના ભોગે ખાનગી હિતના રક્ષણ માટે અથવા કરાર સંબંધિત વિવાદો ઉકેલવા માટે ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે નહીં. કોઈ ફરિયાદ ધરાવતો ટેન્ડર અથવા કોન્ટ્રાક્ટર હંમેશા સિવિલ કોર્ટમાં નુકસાની માંગી શકે છે. અસફળ ટેન્ડરો દ્વારા કાલ્પનિક ફરિયાદો, ઘવાયેલા ગર્વ અને વ્યાપારી હરીફાઈને કારણે, કોઈ ટેકનિકલ/પ્રક્રિયાગત ભંગ અથવા પોતાની જાતને થયેલા કોઈ પૂર્વગ્રહ જેવી નાની બાબતોને મોટી બનાવીને કોર્ટોને ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને દખલ કરવા સમજાવવાના પ્રયાસોનો પ્રતિકાર કરવો જોઈએ. આવી દખલગીરી, ભલે તે વચગાળાની હોય કે અંતિમ, વર્ષો સુધી જાહેર કાર્યોને રોકી શકે છે, અથવા હજારો અને લાખો લોકોને મળતી રાહત અને

મદદમાં વિલંબ કરી શકે છે અને પ્રોજેક્ટના ખર્ચમાં અનેકગણો વધારો કરી શકે છે. તેથી, કોર્ટ ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ટેન્ડર અથવા કરારની બાબતોમાં દખલ કરતા પહેલા, પોતાની જાતને નીચેના પ્રશ્નો પૂછવા જોઈએ:

(૧) શું સત્તાધિકારી દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા અથવા લેવાયેલો નિર્ણય ક્ષેપપૂર્ણ છે અથવા કોઈની તરફેણ કરવાના હેતુથી છે;

અથવા

શું અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા અથવા લેવાયેલો નિર્ણય એટલો મનસ્વી અને અતાર્કિક છે કે કોર્ટ એવું કહી શકે: "નિર્ણય એવો છે કે વાજબી રીતે અને સંબંધિત કાયદા અનુસાર કાર્ય કરતા કોઈ જવાબદાર સત્તાધિકારીએ આવો નિર્ણય લીધો ન હોત";

(૨) શું જાહેર હિત પ્રભાવિત થાય છે. જો જવાબો નકારમાં હોય, તો અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ કોઈ દખલગીરી થવી જોઈએ નહીં. બ્લેકલિસ્ટિંગ અથવા ટેન્ડર/કોન્ટ્રાક્ટર પર શિક્ષાત્મક પરિણામો લાદવા અથવા સરકારી સહાયના વિતરણ (જગ્યાઓ/દુકાનોની ફાળવણી, લાઈસન્સ,

ડીલરશીપ અને ફ્રેન્ચાઇઝી આપવી) ને લગતા કેસો અલગ સ્તર પર ઊભા છે કારણ કે તેમાં કાર્યવાહીમાં ઉચ્ચ સ્તરની નિષ્પક્ષતાની જરૂર પડી શકે છે."

૩૨. અમે નોંધી શકીએ છીએ કે આ સંબંધમાં ચુકાદાઓની હારમાળા દ્વારા વિકસિત કાયદો એ છે કે શુદ્ધ કરાર આધારિત બાબતોમાં ભારતનાં બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રીટનો અસાધારણ ઉપાય મેળવી શકાતો નથી, અને આવા ઉપાયો માત્ર મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં જ ઉપલબ્ધ હોય છે જ્યારે કરાર કરનાર પક્ષકાર એ દર્શાવવામાં સક્ષમ હોય કે તે જે ઉપાય મેળવવાનો પ્રયાસ કરે છે તે જાહેર કાયદાનો ઉપાય છે, જે કરાર હેઠળના ખાનગી કાયદાના ઉપાયથી અલગ છે.

૩૩. આ સંબંધમાં કાનૂની સ્થિતિ એવી છે કે જ્યાં જે અધિકારો અંગે વિવાદ ઉઠાવવામાં આવે છે તે સંપૂર્ણપણે ખાનગી પ્રકૃતિના હોય તો કોઈ મેન્ડામસનો દાવો કરી શકાતો નથી, અને જો રાજ્ય અથવા તેના કોઈપણ સાધન સામે રાહત માંગવામાં આવે તો પણ મેન્ડામસની રીટ જારી કરવા માટેની પૂર્વ-શરત જાહેર ફરજ છે. શુદ્ધ કરાર આધારિત સંબંધો પર આધારિત વિવાદમાં કોઈ જાહેર ફરજનું તત્વ ન હોવાથી, મેન્ડામસ ટકી શકે નહીં.

૩૪. સરકારી કરાર, ભલે તે વાણિજ્યિક પ્રકૃતિનો હોય, વ્યાપક રીતે કહીએ તો, ચાર તબક્કાઓ ધરાવે છે. પ્રથમ તબક્કો ટેન્ડર આમંત્રિત કરતી નોટિસ પ્રસિદ્ધ કરીને ટેન્ડરો બહાર પાડવાને લગતો છે. આ તબક્કે, સંબંધિત સત્તાધિકારીએ તે નિયમો અને શરતો ઘડવી જરૂરી છે કે જેને આધીન ટેન્ડરો આમંત્રિત કરવામાં આવશે અને કરારના નિયમો અને શરતો પણ ઘડવી જરૂરી છે, જે જો કરવામાં આવે તો, પક્ષકારોને સંચાલિત કરશે. આ નિયમો અને શરતોમાં દેખીતી રીતે કોઈ વ્યક્તિ માટે ટેન્ડર પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવાના તમામ લાયકાતના માપદંડો સામેલ હશે. ટેન્ડર આમંત્રિત કરતી નોટિસ પ્રસિદ્ધ થયા પછી અને ટેન્ડરો પ્રાપ્ત થયા પછી, આવા કરારનો બીજો તબક્કો શરૂ થાય છે. આ તબક્કામાં કરાર આપવો કે નહીં તે અંગેનો નિર્ણય લેવાની અને સમગ્ર પ્રક્રિયા રદ કરવાની પ્રક્રિયા સામેલ છે. આ તબક્કામાં એ વ્યક્તિ અથવા પક્ષકારની પસંદગી સામેલ હશે જેને કરાર ફાળવવામાં આવશે. આ તબક્કો કરારની ફાળવણી સાથે અથવા કરાર બિલકુલ ન ફાળવવાના નિર્ણય સાથે અને સમગ્ર ટેન્ડર પ્રક્રિયાને રદ કરવા સાથે સમાપ્ત થાય છે. કરારનો ત્રીજો તબક્કો આવશ્યકપણે કરારના પાલનનો તબક્કો આવરી લે છે. આ તબક્કામાં ફાળવવામાં આવેલા કરારના પાલનની શરૂઆત સામેલ હશે અને સામાન્ય રીતે, ફાળવવામાં આવેલા કરારની પૂર્ણતા સાથે સમાપ્ત થશે. આ તબક્કા દરમિયાન, કરારના કોઈપણ પક્ષકાર દ્વારા કરારના નિયમો અને શરતોની પરિપૂર્ણતા ન થવાને કારણે, કરારના ભંગનો પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે છે. આવા કરારનો ચોથો

તબક્કો ત્યારે ઊભો થાય છે, જ્યારે તેના ભાગનો કરાર પૂર્ણ કર્યા પછી, કોન્ટ્રાક્ટર અથવા સપ્લાયર તેના બિલની ચુકવણી માટે તેની માંગણી રજૂ કરે છે. આ ચોથા તબક્કાને, જોકે, બે શ્રેણીઓમાં વહેંચી શકાય છે. એવો કિસ્સો હોઈ શકે છે, જ્યાં માંગવામાં આવેલી રકમ વિવાદિત ન હોય અને છતાં કોન્ટ્રાક્ટરના લેણાં ચૂકવવામાં ન આવે, જેનાથી કોન્ટ્રાક્ટરને તેના લેણાંની ચુકવણી મેળવવા માટે માર્ગો શોધવાની ફરજ પડે છે. આ ચોથા તબક્કામાં, જોકે, એવો કિસ્સો પણ હોઈ શકે છે, જ્યાં કોન્ટ્રાક્ટર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી ચુકવણીની માંગણીની યોગ્યતા પર કરાર ફાળવનાર સત્તાધિકારી દ્વારા વિવાદ, ઈનકાર અથવા પડકાર કરવામાં આવે. આવા કિસ્સામાં પણ, કોન્ટ્રાક્ટરને તેણે કરેલી માંગણીની શરતો મુજબ તેના લેણાં મેળવવા માટે સક્ષમ કરવાના હેતુથી કાયદામાં ખુદા હોય તેવા માર્ગોનો આશરો લેવાની ફરજ પડી શકે છે.

૩૫. વધુમાં એ નોંધવું જોઈએ કે કરારના પ્રથમ અને બીજા તબક્કે, જ્યારે સરકાર અથવા તેની કોઈપણ સંસ્થા કરારના નિયમો અને શરતો નક્કી કરે છે અથવા કરાર ફાળવવાનો નિર્ણય લે છે, ત્યારે તે સંપૂર્ણપણે તેની કારોબારી ક્ષમતામાં કાર્ય કરે છે અને તેથી તેની કાર્યવાહી ન્યાયિક સમીક્ષા માટે ખુદી છે, જોકે મર્યાદિત રીતે, જેમ અગાઉ દર્શાવ્યું છે. જોકે, જ્યારે ત્રીજો તબક્કો પહોંચી જાય છે અને એક તરફ સરકાર અથવા તેની સંસ્થા અને બીજી તરફ કોન્ટ્રાક્ટર વચ્ચે કરાર કરવામાં આવે છે, ત્યારે પક્ષકારો હવે બંધારણીય જોગવાઈઓ દ્વારા

સંચાલિત થતા નથી, પરંતુ કરારની શરતો દ્વારા સંચાલિત થાય છે. આથી, જ્યારે કોઈ રાજ્ય, કરારના નિયમો અને શરતો હેઠળ તેને ફાળવવામાં આવેલા ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરવાનો દાવો કરતા, કોઈ કાર્ય કરે છે, ત્યારે પક્ષકારોના અધિકારો અને જવાબદારીઓ, સામાન્ય રીતે, તે કાયદા દ્વારા સંચાલિત થશે જે કરારના નિયમો અને શરતોને સંચાલિત કરે છે. આવા કરારના પક્ષકારોમાંથી એક રાજ્ય અથવા તેની સંસ્થા છે તે હકીકત માત્ર કરારને રીટ અધિકારક્ષેત્રને આધીન બનાવશે નહીં. (જુઓ રાધાકૃષ્ણ અગ્રવાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર (ઉપર મુજબ)).

૩૬. આગળ વધતા પહેલા, એ નોંધવું જોઈએ કે મેન્ડામસની રીટ એ જાહેર ઉપાય છે અને આ ઉપાય ત્યારે ટકી શકે છે, જ્યારે કોઈ જાહેર સત્તાધિકારી કાયદા દ્વારા તેને સોંપવામાં આવેલી ફરજ બજાવવામાં નિષ્ફળ જાય. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, રીટ એવી વ્યક્તિ સામે જારી કરવામાં આવે છે જેની કાનૂની ફરજ બજાવવાની છે, પરંતુ તેણે આમ કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી છે અથવા ઉપેક્ષા કરી છે. જ્યાં રાજ્યની જાહેર ફરજ બજાવવાની માંગ કરવામાં આવે છે અને જ્યાં રાજ્યની કરાર આધારિત જવાબદારી બજાવવાની માંગ કરવામાં આવે છે તેવા કિસ્સાને અલગ પાડતા, પ્રોફેસર વેડ તેમના જાણીતા ગ્રંથ, 'એડમિનિસ્ટ્રેટિવ લો' માં સ્પષ્ટ કરે છે કે જ્યારે મેન્ડામસની રીટના જાહેર કાયદાના ઉપાય દ્વારા જાહેર ફરજ લાગુ પાડી શકાય છે, ત્યારે કરાર આધારિત ફરજ ખાનગી કાયદાની બાબત તરીકે, સિવિલ કોર્ટના માર્ગો દ્વારા લાગુ પાડી

શકાય છે. પ્રોફેસર વેડ દ્વારા આ સંબંધમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો આ મુજબ વંચાય છે, – "...જે તફાવત સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે તે મેન્ડામસ દ્વારા લાગુ પાડી શકાય તેવી જાહેર ફરજો, જે સામાન્ય રીતે વૈધાનિક હોય છે અને માત્ર કરારમાંથી ઊભી થતી ફરજો વચ્ચેનો છે. કરાર આધારિત ફરજો ખાનગી કાયદાની બાબતો તરીકે નુકસાની, મનાઈદુકમ, ચોક્કસ પાલન અને ઘોષણા જેવા સામાન્ય કરાર આધારિત ઉપાયો દ્વારા લાગુ પાડી શકાય છે. તે મેન્ડામસ દ્વારા લાગુ પાડી શકાતી નથી, જે પ્રથમ સ્થાને જાહેર ફરજો પૂરતી મર્યાદિત છે અને બીજું જ્યાં અન્ય પર્યાપ્ત ઉપાયો હોય ત્યાં આપવામાં આવતી નથી."

૩૭. હવે, એ નોંધવાની જરૂર છે કે તફાવત ગમે તેટલો નાનો અને સૂક્ષ્મ હોય, તો પણ માત્ર જાહેર અન્યાય અને ખાનગી અન્યાય વચ્ચે જ નહીં, પરંતુ જાહેર કાયદાના ઉપાય અને ખાનગી કાયદાના ઉપાય વચ્ચે પણ એક વાસ્તવિક અને નિશ્ચિત સીમારેખા છે. અનુચ્છેદ ૨૨૬ મુખ્યત્વે જાહેર કાયદાનો ઉપાય છે અને સામાન્ય રીતે ખાનગી અન્યાય સામે ઉપાય તરીકે ઉપલબ્ધ નથી. જાહેર જનતાના વિવિધ અધિકારો લાગુ કરવા અથવા જાહેર અથવા વૈધાનિક સત્તાવાળાઓને તેમની જાહેર ફરજો બજાવવા અને/અથવા તેમના જાહેર કાર્યોના ક્ષેત્રમાં, કાયદાની મર્યાદામાં કાર્ય કરવા દબાણ કરવા માટે અનુચ્છેદ ૨૨૬ નો આશરો લઈ શકાય છે. અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળના ઉપાયનો ઉપયોગ ખાનગી સંસ્થા અથવા વ્યક્તિ સામે પણ થઈ શકે છે; પરંતુ મેન્ડામસના અધિકારનો વ્યાપ જાહેર ફરજના પાલન પૂરતો મર્યાદિત છે. સુપ્રીમ કોર્ટે બિન્ની લિમિટેડ અને

અન્ય વિ. સદાશિવન અને અન્ય [(૨૦૦૫) ૬ એસ.સી.સી. ૬૫૭] ના કેસમાં શક્ય તેટલા ઓછા શબ્દોમાં, પરંતુ અત્યંત ચોકસાઈ સાથે આ સંબંધમાં કાયદાની સ્થિતિ આ શબ્દોમાં સ્પષ્ટ કરી છે,

"૨૯. આમ, એ જોઈ શકાય છે કે મેન્ડામસની રીટ અથવા અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળનો ઉપાય મુખ્યત્વે જાહેર કાયદાનો ઉપાય છે અને સામાન્ય રીતે ખાનગી અન્યાય સામે ઉપાય તરીકે ઉપલબ્ધ નથી. તેનો ઉપયોગ જાહેર જનતાના વિવિધ અધિકારોના અમલીકરણ માટે અથવા જાહેર/વૈધાનિક સત્તાવાળાઓને તેમની ફરજો બજાવવા અને તેમની મર્યાદામાં કાર્ય કરવા દબાણ કરવા માટે થાય છે. જ્યારે સત્તાનો ખોટો ઉપયોગ થતો હોય અથવા ફરજો બજાવવાનો ઈનકાર કરવામાં આવતો હોય ત્યારે ન્યાય કરવા માટે તેનો ઉપયોગ થઈ શકે છે. આ રીટ વહીવટી કામગીરીઓ પર ન્યાયિક નિયંત્રણ તરીકે સેવા આપવા માટે ઉત્તમ રીતે સજ્જ છે. ખાસ કરીને બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ માં વપરાયેલા શબ્દોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ રીટ કોઈપણ ખાનગી સંસ્થા અથવા વ્યક્તિ સામે પણ જારી કરી શકાય છે. જો કે, મેન્ડામસનો વ્યાપ જાહેર ફરજના પાલન પૂરતો મર્યાદિત છે. મેન્ડામસનો વ્યાપ જે સત્તાધિકારી સામે તેની માંગણી કરવામાં આવી છે તેની ઓળખને બદલે જે

ફરજ બજાવવાની છે તેની પ્રકૃતિ દ્વારા નક્કી થાય છે. જો ખાનગી સંસ્થા જાહેર કાર્ય બજાવી રહી હોય અને કોઈ અધિકારનો ઇનકાર આવી સંસ્થા પર લાદવામાં આવેલી જાહેર ફરજ સાથે સંબંધિત હોય, તો જાહેર કાયદાનો ઉપાય લાગુ કરી શકાય છે. જાહેર સંસ્થા પર લાદવામાં આવેલી ફરજ ક્યાં તો વૈધાનિક અથવા અન્યથા હોઈ શકે છે અને આવી સત્તાનો સ્ત્રોત બિનમહત્વપૂર્ણ છે, પરંતુ, તેમ છતાં, આવી કાર્યવાહીમાં જાહેર કાયદાનું તત્વ હોવું આવશ્યક છે."

૩૮. આમ, અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ મેન્ડામસની રીટ જારી કરવા અંગે કાયદાની સંક્ષિપ્તમાં પ્રસ્થાપિત સ્થિતિને જોતાં, વ્યક્તિએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ખાનગી અન્યાયના કિસ્સામાં, અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રીટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે, બે શરતો સંતોષવી આવશ્યક છે, એટલે કે, (૧) જે વ્યક્તિ સામે રીટ માંગવામાં આવી છે તેની વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા તરીકે ઓળખ, જે રીટ અધિકારક્ષેત્રને આધીન છે, અને (૨) જે ફરજ બજાવવાની માંગ કરવામાં આવી છે તેની પ્રકૃતિ જાહેર ફરજ છે અથવા તેમાં જાહેર હિતનું તત્વ છે. યોગ્ય કિસ્સામાં, વ્યક્તિ કદાચ પ્રથમ પૂર્વ-શરતને અવગણી શકે છે, એટલે કે, રીટ અધિકારક્ષેત્રને આધીન વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા તરીકે વ્યક્તિ અથવા સંસ્થાની ઓળખ, પરંતુ બીજી પૂર્વ-શરત, જે અગાઉ દર્શાવી છે, તેની અવગણના કરી શકાતી નથી, કારણ કે, જાહેર હિતની ગેરહાજરીમાં અથવા જાહેર ફરજના ભંગની

ગેરહાજરીમાં અથવા કોઈ જાહેર અન્યાય થયો હોવાની ગેરહાજરીમાં, અનુચ્છેદ ૨૨૬ નો આશરો લઈ શકાય નહીં.

૩૯. એ પણ સાવચેતીપૂર્વક નોંધવાની જરૂર છે કે બંધારણીય અથવા વૈધાનિક ફરજ એ જાહેર ફરજ છે અને મેન્ડામસની રીટ દ્વારા લાગુ કરી શકાય છે. અલગ રીતે કહીએ તો, અધિકારો અને ફરજો એકબીજા સાથે જોડાયેલા છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને રાજ્ય દ્વારા અધિકાર આપવામાં આવે છે, ત્યારે રાજ્ય તે અધિકાર લાગુ કરવાની ફરજ પોતાના પર લાદે છે. તાર્કિક રીતે, તેથી, જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને બંધારણ દ્વારા મૂળભૂત અધિકાર આપવામાં આવે છે, ત્યારે રાજ્ય પર એવી ફરજ આવે છે કે તે ખાતરી કરે કે વ્યક્તિ તેના મૂળભૂત અધિકારો પ્રાપ્ત કરે છે. તેથી, યોગ્ય કિસ્સામાં, જો કારણના ભંગથી નારાજ વ્યક્તિ એ દર્શાવે છે કે જોકે ભંગ કારણના ક્ષેત્રમાં છે, પરંતુ જે ફરજ બજાવવાની માંગ કરવામાં આવી છે, તે બંધારણીય અથવા વૈધાનિક ફરજ છે, તો મેન્ડામસની રીટનો ઉપાય નકારી શકાય નહીં, કારણ કે, અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ રાજ્ય અને તેની સંસ્થાઓની બંધારણીય અને વૈધાનિક ફરજો લાગુ કરવી એ હાઇકોર્ટની બંધારણીય જવાબદારી છે.

૪૦. અમે કાયદાના સિદ્ધાંતનો સારાંશ આપી શકીએ જે હાલના પ્રકારની બાબતનો નિર્ણય કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવો જોઈએ:

[૧] જ્યાં રાજ્ય અને નારાજ વ્યક્તિ વચ્ચે કરવામાં આવેલ કરાર બિન-વૈધાનિક અને સંપૂર્ણપણે કરાર આધારિત હોય, પરંતુ આવો કરાર કરારની કોઈપણ શરતો સિવાયના આધાર પર રદ કરવામાં આવ્યો હોય, અને જે સ્પષ્ટપણે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરતો હોય, તો આવા કિસ્સામાં હાઈકોર્ટ અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે અને નારાજ વ્યક્તિ દ્વારા અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની રીટ અરજી ચાલવાપાત્ર રહેશે.

[૨] કોર્ટોએ એક તરફ વૈધાનિક કરારો અને બીજી તરફ બિન-વૈધાનિક કરારો વચ્ચે તફાવત જાળવી રાખ્યો છે. જો કે અગાઉની કેટેગરીના કરારોના એવોર્ડ અને રદ કરવા બંનેના સંબંધમાં ન્યાયિક સમીક્ષા માન્ય હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું, તે પછીની કેટેગરીમાં કેટલાક પાસાઓ પૂરતું મર્યાદિત હતું. જો કરાર રદ કરવાનું કારણ એ હોય કે તેના કોઈ પક્ષકારે તેના માટેની શરતોનો ભંગ કર્યો છે, તો આવા પક્ષકારે હંમેશા સંબંધિત કરારો હેઠળ પૂરા પાડવામાં આવેલ તેના ઉપાયો મેળવવાની જરૂર પડે છે, એટલે કે, આર્બિટ્રેશન અથવા સિવિલ દાવો, જે પણ કિસ્સો હોય. જોકે, જ્યાં વહીવટી કામગીરીનું તત્વ હાથ ધરવામાં આવે છે અને કારોબારી સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, ત્યાં વિચારણાઓ અને પરિમાણો કંઈક અંશે અલગ હોય છે.

[૩] સામાન્ય રીતે, કોર્ટે કરારની જવાબદારી લાગુ કરવા માટે તેના રીટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહીં. મેન્ડામસની રીટનો પ્રાથમિક હેતુ અધિકારોનું રક્ષણ અને પ્રસ્થાપિત કરવાનો અને કાયદામાં અસ્તિત્વમાં રહેલી અનુરૂપ આવશ્યક ફરજ લાદવાનો છે. તે ન્યાય (એક્સ ડેબિટો જસ્ટિશિયા) ને પ્રોત્સાહન આપવા માટે બનાવવામાં આવી છે. રીટ આપવી કે નકારવી તે કોર્ટના વિવેકાધિકાર પર છે.

[૪] કોર્ટ દ્વારા જાહેર નીતિ, જાહેર હિત અને જન કલ્યાણના આધારે વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ થવો જોઈએ. રીટ પ્રકૃતિમાં ન્યાયી છે અને આમ, તેને જારી કરવાનું સમાનતાના સિદ્ધાંતો દ્વારા સંચાલિત થાય છે.

[૫] સદર રીટ જારી કરવા માટેની મુખ્ય વિચારણા એ છે કે, વાસ્તવિક ન્યાયને પ્રોત્સાહન મળશે કે નહીં.

૪૧. ફરીથી, પુનરાવર્તનના ભોગે, અમે જણાવીએ છીએ કે હાલના કેસમાં, પક્ષકારોએ કોઈ કરાર કર્યો નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કોઈ કરાર લેખિતમાં કરવામાં આવ્યો નથી. જોકે, અમે એ આધાર પર આગળ વધી શકીએ છીએ કે જાણે રીટ અરજદાર અને કોર્પોરેશન વચ્ચે કરાર પહેલેથી જ થઈ ગયો

હોય અને વિવાદો ઊભા થયા હોય અથવા કોર્પોરેશન કરાર સમાપ્ત કરવા માંગતું હોય. આવા સંજોગોમાં પણ, કરાર બિન-વૈધાનિક રહેશે.

૪૨. રાજ્યની કાર્યવાહીમાં નિષ્પક્ષતા એ સુશાસનનો આત્મા છે. રાજ્યની દરેક કાર્યવાહી જ્યાં તે બંધારણીય આદેશનો ભંગ કરે છે અથવા કાયદાના મૂળભૂત નિયમનો વિરોધ કરે છે અથવા સ્પષ્ટ મનસ્વીપણાની ખામીથી પીડાય છે, ત્યાં ન્યાયિક દખલગીરી અનિવાર્ય છે. ખાનગી પક્ષકારો સાથે કરારો કરતી વખતે સરકાર ભારે સ્વતંત્રતા ભોગવે છે, પરંતુ તે સ્વતંત્રતા પણ નિષ્પક્ષતા, પારદર્શિતા અને ઉદ્દેશ્યતાના નિયમ દ્વારા મર્યાદિત છે. આ ત્યારે વધુ સાચું છે જ્યારે સરકાર સરકારી સહાય સાથે વ્યવહાર કરતી હોય. કેટલાક ક્ષેત્રોમાં રાજ્યનો એકાધિકાર છે અને જ્યાં એકાધિકારના આ વિશેષાધિકારનો ઉપયોગ કામોની ફાળવણીના હેતુઓ માટે થાય છે, તે સરકારી સહાયનું રૂપ ધારણ કરે છે કારણ કે રાજ્ય અથવા તેની સંસ્થાઓ અથવા જાહેર વૈધાનિક સંસ્થાઓ અને બિડર બંને કરારોના માધ્યમથી આવા કામોના વિતરણ અને/અથવા ફાળવણીથી લાભ મેળવવાની અપેક્ષા રાખે છે.

આઈ.ઓ.સી.એલ. ની નીતિ:

૪૩. અમે "બ્રોશર ઓન યુનિક્સાઈડ ગાઈડલાઈન્સ ફોર સિલેક્શન ઓફ એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ" માંથી સુસંગત કલમો ટાંકી શકીએ છીએ:

"શહેરી વિતરક, રૂર્બન વિતરક, ગ્રામીણ વિતરક અને દુર્ગમ ક્ષેત્રીય વિતરક પ્રકારની ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ માટે ગોડાઉન / શોરૂમ માટે "માલિકી અથવા ધરાવે છે" નો અર્થ નીચે મુજબ હોવો થાય છે: એ. મિલકતની માલિકીનું ટાઈટલ અથવા બી. જાહેરાતની તારીખથી લઈને અરજી સબમિટ કરવાની છેલ્લી તારીખ સુધીના કોઈપણ દિવસથી શરૂ થતો ઓછામાં ઓછા ૧૫ વર્ષનો માન્ય ભાડાપટ્ટાનો સમયગાળો ધરાવતો નોંધાયેલ ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ, જે જાહેરાતમાં અથવા સુધારાપત્રકમાં (જો કોઈ હોય તો) નિર્દિષ્ટ હોય.

વધુમાં, જાહેરાતની તારીખ પહેલાંની કોઈપણ તારીખથી શરૂ થતો નોંધાયેલ ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ ધરાવતા અરજદારોને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે જો ભાડાપટ્ટો જાહેરાતની તારીખથી ઓછામાં ઓછા ૧૫ વર્ષના સમયગાળા માટે માન્ય હોય.

અરજદારની માલિકી ઉપરના શબ્દ 'ધરાવે છે' હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ અરજદાર / "ફેમિલી યુનિટ" (જેમ કે પાત્રતા માપદંડના મલ્ટિપલ ડીલરશીપ / ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ ધોરણમાં વ્યાખ્યાયિત છે) ના સભ્ય/માતાપિતા (સાવકા પિતા/સાવકી માતા સહિત),

દાદા-દાદી (માતા અને પિતા બંને તરફના), ભાઈ/બહેન (સાવકા ભાઈ અને સાવકી બહેન સહિત), પુત્ર/પુત્રી (સાવકા પુત્ર/સાવકી પુત્રી સહિત), જમાઈ/પુત્રવધૂ અથવા જીવનસાથી (પરિણીત અરજદારના કિસ્સામાં) ના નામે હોવી જોઈએ જે જાહેરાતમાં અથવા સુધારાપત્રકમાં (જો કોઈ હોય તો) નિર્દિષ્ટ અરજી સબમિટ કરવાની છેલ્લી તારીખ મુજબ હોય. ઉપર જણાવ્યા મુજબ કુટુંબના સભ્ય(ઓ) દ્વારા માલિકી/સહ-માલિકીના કિસ્સામાં, કુટુંબના સભ્ય(ઓ) પાસેથી ઘોષણાના રૂપમાં સંમતિની જરૂર પડશે.

જો અરજદાર/અરજદાર અથવા જીવનસાથીના 'ફેમિલી યુનિટ' (જેમ કે મલ્ટિપલ ડીલરશીપ / ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ ધોરણમાં વ્યાખ્યાયિત છે) ના સભ્ય/માતાપિતા અને દાદા-દાદી (માતા અને પિતા બંને તરફના) દ્વારા સંયુક્ત માલિકીની મિલકતમાં જમીનનો હિસ્સો અન્ય કોઈ વ્યક્તિ(ઓ) સાથે જમીનની જરૂરિયાત પૂરી કરે છે, જેમાં જરૂરી પરિમાણોનો સમાવેશ થાય છે, તો ગોડાઉન/શોરૂમ માટેની તે જમીન 'પોતાની' જમીન તરીકે પાત્રતા માટે લાયક ઠરવી જોઈએ જો અન્ય માલિક(ઓ) પાસેથી ઘોષણાના રૂપમાં 'નો ઓબ્જેક્શન સર્ટિફિકેટ' સબમિટ કરવામાં આવે."

"જમીનના ન્યૂનતમ પરિમાણો: જમીનના ન્યૂનતમ પરિમાણો અને ગોડાઉનની જમીનનું સ્થળ નીચે આપેલ છે: (૧) શહેરી વિતરક અને રૂર્બન વિતરક માટે, ઉમેદવાર એ જ રાજ્યમાં ઓફર કરાયેલ સ્થળની મ્યુનિસિપલ/શહેર/ગામની હદથી ૧૫ કિમીની અંદર અથવા શહેરમાં ૨૫ મીટર x ૩૦ મીટરના ન્યૂનતમ પરિમાણના જમીનના પ્લોટની 'માલિકી' ધરાવતો હોવો જોઈએ. (૨) "એક્સ" અને "વાય" કેટેગરીના મેટ્રો શહેરો/શહેરો/રાજ્ય હેઠળ આવતા શહેરી વિતરક અને રૂર્બન વિતરક સ્થળો માટે પસંદગી પામેલા ઉમેદવારને જાહેરાત કરાયેલ સ્થળના શહેર/નગરમાં અને તેની મ્યુનિસિપલ હદની બહાર ૧૫ કિ.મી. ની અંદર ગોડાઉન બાંધવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે. શહેર/નગરની અંદર અને બહાર એલ.પી.જી. સિલિન્ડરો ખસેડવા માટે એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરને થતી કોઈપણ નાણાકીય અસર ડિસ્ટ્રીબ્યુટર ભોગવશે જે મ્યુનિસિપલ હદની બહાર પોતાનું ગોડાઉન સ્થાપે છે, જો આમાંથી કોઈ હેરફેર આંતર-રાજ્ય ધોરણે હોય. (૩) ગ્રામીણ વિતરક માટે ઉમેદવાર જાહેરાત કરાયેલ સ્થળથી ૧૫ કિમીની અંદર ૨૧ મીટર x ૨૬ મીટરના ન્યૂનતમ પરિમાણના જમીનના પ્લોટની 'માલિકી' ધરાવતો

હોવો જોઈએ. જાહેરાત કરાયેલ વિશિષ્ટતાઓ સામે જમીનના સ્થળ અંગે કોઈ વિવાદ/અસ્પષ્ટતાના કિસ્સામાં, મામલો જિલ્લા મહેસૂલ સત્તાવાળાઓને મોકલવામાં આવશે જેનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે.

ગોડાઉન બાંધવા માટેની જમીન સમતળ, એક સળંગ પ્લોટમાં, લાઈવ ઓવરહેડ પાવર ટ્રાન્સમિશન અથવા ટેલિફોન લાઈનોથી મુક્ત હોવી જોઈએ. નહેરો / ગટરો / નાળા પ્લોટમાંથી પસાર થતા ન હોવા જોઈએ.

એલ.પી.જી. ગોડાઉન બાંધવા માટેની જમીનના સંબંધમાં સમયાંતરે લાગુ કરવામાં આવતા તમામ નિયમો અને વિનિયમો, સરકારી અથવા મ્યુનિસિપલ અથવા સ્થાનિક અથવા અધિનિયમો, કાયદાઓ, વિનિયમો, પેટા-કાયદાઓની જોગવાઈઓનું પાલન અને અમલ કરવાની જવાબદારી પસંદ કરાયેલા ઉમેદવારની રહેશે. કોઈપણ વૈધાનિક જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનને લગતા કોઈ સંદર્ભના કિસ્સામાં, તે ચકાસણી અને યોગ્ય કાર્યવાહી માટે સંબંધિત સત્તાધિકારીને મોકલવામાં આવશે.

જાહેરાત સામે કોઈ ચોક્કસ સ્થળ માટે ગોડાઉન માટે એક જ જમીન એક કરતા વધુ અરજદાર દ્વારા ઓફર કરી શકાતી નથી. જો કોઈ તબક્કે એવું જણાય છે કે જાહેરાતના સમાન સ્થળ માટે ગોડાઉન માટે એક જ જમીન એક કરતા વધુ અરજદાર દ્વારા ઓફર કરવામાં આવી છે, તો આવી તમામ અરજીઓ નકારી કાઢવામાં આવશે અથવા જો પસંદગી થઈ ગઈ હશે, તો તે રદ કરવામાં આવશે."

"એન. શોરૂમ માટે બહારના પરિમાણમાં ૩ મીટર બાય ૪.૫ મીટરના ન્યૂનતમ માપની યોગ્ય દુકાન 'ધરાવે' છે અથવા ૩ મીટર બાય ૪.૫ મીટરના ન્યૂનતમ માપના શોરૂમના બાંધકામ માટે જમીનનો પ્લોટ ધરાવતો હોવો જોઈએ જે જાહેરાતમાં અથવા સુધારાપત્રકમાં (જો કોઈ હોય તો) નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબ અરજી સબમિટ કરવાની છેલ્લી તારીખે જાહેરાત કરાયેલ સ્થળે એટલે કે જાહેરાતમાં 'સ્થળ' ની કોલમ હેઠળ જે સ્થળનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેની મ્યુનિસિપલ/નગર/ગામની હદમાં હોય.

જો જાહેરાતમાં 'સ્થળ' ની કોલમ હેઠળ વિસ્તાર પણ નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યો હોય, તો ઉમેદવાર શોરૂમ માટે બહારના પરિમાણમાં ૩ મીટર બાય ૪.૫ મીટરના ન્યૂનતમ માપની

યોગ્ય દુકાન અથવા ૩ મીટર બાય ૪.૫ મીટરના ન્યૂનતમ માપના શોરૂમના બાંધકામ માટે જમીનનો પ્લોટ ધરાવતો હોવો જોઈએ જે જાહેરાતમાં અથવા સુધારાપત્રકમાં (જો કોઈ હોય તો) નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબ અરજી સબમિટ કરવાની છેલ્લી તારીખે સદર 'વિસ્તાર' માં પ્રમાણભૂત લેઆઉટ મુજબ હોય. યોગ્ય પહોંચ માર્ગ મારફતે સામાન્ય જનતા માટે તે સરળતાથી સુલભ હોવો જોઈએ.

જો કોઈ અરજદાર પાસે બહારના પરિમાણમાં ૩ મીટર બાય ૪.૫ મીટરના ન્યૂનતમ માપની એક કરતા વધુ દુકાનો હોય અથવા ૩ મીટર બાય ૪.૫ મીટરના ન્યૂનતમ માપના શોરૂમના બાંધકામ માટે જમીનનો પ્લોટ હોય જે જાહેરાતમાં અથવા સુધારાપત્રકમાં (જો કોઈ હોય તો) નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબ અરજી સબમિટ કરવાની છેલ્લી તારીખે જાહેરાત કરાયેલ સ્થળે અથવા જાહેરાતમાં 'સ્થળ' ની કોલમ હેઠળ નિર્દિષ્ટ કરેલા વિસ્તારમાં હોય, તો તેની વિગતો પણ અરજીમાં આપી શકાય છે.

અરજદારની માલિકી ઉપરના શબ્દ 'ધરાવે છે' હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ અરજદાર / "ફેમિલી યુનિટ" (જેમ કે પાત્રતા માપદંડના મલ્ટિપલ ડીલરશીપ /

ડિસ્ટ્રીબ્યુટરીશીપ ધોરણમાં વ્યાખ્યાયિત છે) ના સભ્ય/માતાપિતા (સાવકા પિતા/સાવકી માતા સહિત), દાદા-દાદી (માતા અને પિતા બંને તરફના), ભાઈ/ બહેન (સાવકા ભાઈ અને સાવકી બહેન સહિત), પુત્ર/પુત્રી (સાવકા પુત્ર/સાવકી પુત્રી સહિત), જમાઈ/પુત્રવધૂ અથવા જીવનસાથી (પરિણીત અરજદારના કિસ્સામાં) ના નામે હોવી જોઈએ જે જાહેરાતમાં અથવા સુધારાપત્રકમાં (જો કોઈ હોય તો) નિર્દિષ્ટ અરજી સબમિટ કરવાની છેલ્લી તારીખ મુજબ હોય.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ કુટુંબના સભ્ય(ઓ) દ્વારા માલિકી/સહ-માલિકીના કિસ્સામાં, કુટુંબના સભ્ય(ઓ) પાસેથી ઘોષણાના રૂપમાં સંમતિની જરૂર પડશે.

જાહેરાતની તારીખ પહેલાંની કોઈપણ તારીખથી શરૂ થતો નોંધાયેલ ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ ધરાવતા અરજદારોને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે જો ભાડાપટ્ટો જાહેરાતની તારીખથી ઓછામાં ઓછા ૧૫ વર્ષના સમયગાળા માટે માન્ય હોય.

જાહેરાત સામે કોઈ ચોક્કસ સ્થળ માટે શોરૂમ માટે એક જ જમીન એક કરતા વધુ અરજદાર દ્વારા ઓફર કરી શકાતી

નથી. જો કોઈ તબક્કે એવું જણાય છે કે જાહેરાતના સમાન સ્થળ માટે શોરૂમ માટે એક જ જમીન એક કરતા વધુ અરજદાર દ્વારા ઓફર કરવામાં આવી છે, તો આવી તમામ અરજીઓ નકારી કાઢવામાં આવશે અથવા જો પસંદગી થઈ ગઈ હશે, તો તે રદ કરવામાં આવશે.

જો પસંદગી પામેલા ઉમેદવાર દ્વારા શોરૂમ માટે ઓફર કરાયેલ જમીન જે અરજીમાં દર્શાવવામાં આવી છે તે જાહેરાત/બ્રોશર/અરજીમાં નિર્ધારિત કર્યા મુજબની પાત્રતાની શરતો/જરૂરિયાતો પૂરી કરતી ન જણાય, તો પસંદગી પામેલ ઉમેદવાર વૈકલ્પિક જમીન ઓફર કરી શકે છે જે અરજદાર/અરજદાર અથવા જીવનસાથીના 'ફેમિલી યુનિટ' / માતાપિતા (સાવકા પિતા/સાવકી માતા સહિત), દાદા-દાદી (માતા અને પિતા બંને તરફના), ભાઈ/બહેન (સાવકા ભાઈ અને સાવકી બહેન સહિત), પુત્ર/પુત્રી (સાવકા પુત્ર/સાવકી પુત્રી સહિત), જમાઈ/પુત્રવધૂ (પરિણીત અરજદારના કિસ્સામાં) ની માલિકીની હોય જે જાહેરાતમાં અથવા સુધારાપત્રકમાં જો કોઈ હોય તો નિર્દિષ્ટ કર્યા મુજબ અરજી સબમિટ કરવાની છેલ્લી તારીખ મુજબ હોય."

૪૪. આમ, અન્ય જરૂરિયાતો ઉપરાંત, અરજદારે એલ.પી.જી. પ્રોડક્ટ્સના સંગ્રહ માટે ગોડાઉન તરફ જમીન (ન્યૂનતમ પરિમાણો ૨૪ મીટર x ૩૦ મીટર) અને એલ.પી.જી. પ્રોડક્ટ્સના સંગ્રહ માટે શોરૂમ તરફ જમીન (ન્યૂનતમ પરિમાણ – ૩ મીટર x ૪.૫ મીટર = ૧૩.૫ ચોરસ મીટર) ઓફર કરવાની રહેશે. રીટ અરજદાર દ્વારા ઓફર કરવામાં આવેલી જમીન અહીં ઉપર જણાવેલ કલમ ૧.૨૩ હેઠળ વ્યાખ્યાયિત "પોતાની" શબ્દની વ્યાખ્યામાં આવતી હોવી જોઈએ. "પોતાની" હેઠળ, અરજદાર ક્યાં તો મિલકતની માલિકી તરીકે ટાઈટલ ધરાવી શકે છે અથવા તેના નામે ઓછામાં ઓછા ૧૫ વર્ષના સમયગાળાનો નોંધાયેલ ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ ધરાવી શકે છે. હાલના કિસ્સામાં, પ્રથમ સંજોગ લાગુ પડતો નથી.

૪૫. હાલના કેસમાં, રીટ અરજદારે ગોડાઉનની સાથે સાથે શોરૂમ તરફ જમીન ઓફર કરી હતી. ગોડાઉન તરફ ઓફર કરવામાં આવેલી જમીનમાં કોઈ અનિયમિતતા જોવા મળી ન હતી. જો કે, કોર્પોરેશનને શોરૂમના કિસ્સામાં એક ઓવરલેપ જોવા મળ્યો. આ અમે નોંધ્યું છે.

(૧) ભાડે આપનાર દ્વારા અરજદારની તરફેણમાં જમીનનો ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ – પેજ ૨૬- ૪x૫ મીટર (૨૦ ચોરસ મીટર) નો ઉલ્લેખ કરે છે.

(૨) ભાડે આપનાર દ્વારા ધવલ પટેલની તરફેણમાં જમીનનો ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજ પેજ ૪૦- ૪x૫ મીટર (૨૦ ચોરસ મીટર)

નો ઉદ્દેશ કરે છે.

(૩) ભાડાપટ્ટા દસ્તાવેજના પેજ ૨૯ પરનું ઇન્ડેક્સ ભાડે આપનારની માલિકીના કુલ વિસ્તાર – ૩૯.૦૩ ચોરસ મીટરનો ઉદ્દેશ કરે છે.

તેથી, ભાડે આપનારની માલિકીનો વિસ્તાર (૩૯.૦૩ ચોરસ મીટર) અને ભાડે આપનાર દ્વારા ભાડે આપવામાં આવેલો વિસ્તાર (૪૦ ચોરસ મીટર) મળતો આવતો નથી.

ઉપર જણાવેલ આવા સંજોગોમાં, ૭ જાન્યુઆરી ૨૦૨૧ ના રોજ દાખલ કરાયેલા દસ્તાવેજના આંતરિક પેજ ૩૮ પરની કલમ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો અને અસ્વીકારનો પત્ર જારી કરવામાં આવ્યો હતો કારણ કે તે "એક કરતા વધુ અરજદાર દ્વારા એક જ જમીન ઓફર કરવા" વિશે વાત કરે છે.

૪૬. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, શું એમ કહી શકાય કે કોર્પોરેશને દ્વેષભાવથી કાર્ય કર્યું છે? જવાબ "ના" છે. શું એમ કહી શકાય કે કોર્પોરેશને માત્ર કોઈ અન્ય પક્ષકારની તરફેણ કરવાના હેતુથી રીટ અરજદારની ઓફર નકારી કાઢી છે? જવાબ "ના" છે. કોર્પોરેશન શુદ્ધ બુદ્ધિથી માને છે કે રીટ

અરજદાર દ્વારા જે ઓફર કરવામાં આવ્યું છે તે નીતિ સાથે સુસંગત નથી, ખાસ કરીને ઉપર જણાવેલ કલમો સાથે. કોર્પોરેશનને પ્રબળ આશંકા છે કે જો તેઓ આવી બધી વિસંગતતાઓ સાથે રીટ અરજદાર સાથે કોઈ કરાર કરશે, તો ભવિષ્યમાં તેનાથી મુશ્કેલી ઊભી થઈ શકે છે. આવા સંજોગોમાં, જો કોર્પોરેશને નવી જાહેર જાહેરાત માટે જવાનું યોગ્ય માન્યું હોય, તો, અમારા મતે, એમ કહી શકાય નહીં કે કોર્પોરેશનની ભૂલ છે કારણ કે કોર્પોરેશનની કાર્યવાહીથી રીટ અરજદારના કોઈ નિહિત કાનૂની અધિકારનો ભંગ થયો હોવાનું કહી શકાય નહીં.

૪૭. અમે સમાપન કરીએ તે પહેલાં, અમે કે. વિનોદ કુમાર વિ. એસ. પલાનીસામી અને અન્ય રિપોર્ટેડ ઇન (૨૦૦૩) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૮૧ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ. તે એવો કેસ હતો જેમાં ભારત પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડે જાહેરાતમાં દર્શાવેલ કેટલાક સ્થળોએ ભારત ગેસ માટે એલ.પી.ગે. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ તરીકે નિમણૂક માટે અરજીઓ આમંત્રિત કરતી જાહેરાત બહાર પાડી હતી, તેમાંથી એક પદ્માદમ હતું. જાહેરાતમાં સમાવિષ્ટ કર્યા મુજબ પાત્રતાની શરતોમાંની એક હતી:

"(જી) અરજદારોએ અરજી સાથે, ગોડાઉનની સુવિધાઓ માટેની જમીનની વિગતો પ્રદાન કરવી જોઈએ જે તે/તેણી ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપ માટે ઉપલબ્ધ કરાવી શકે છે. વ્યાપારી દૃષ્ટિકોણથી જમીનના સ્થળને ધ્યાનમાં લેતા, ભારત પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડને

સ્વીકાર્ય દરે, માલિકી/લાંબા ભાડાપટ્ટા પર ભારત પેટ્રોલિયમ કોર્પોરેશન લિમિટેડને જમીન/સુવિધાઓ ટ્રાન્સફર કરવા ઈચ્છુક અરજદારોને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવશે. જો કોઈ અરજદાર, પસંદગી પછી, તેના/તેણીના દ્વારા અગાઉ દર્શાવેલ જમીન ૨ મહિનાના સમયગાળામાં પૂરી પાડવામાં અસમર્થ હોય, તો તેને/તેણીને કરવામાં આવેલ ભારત ગેસ ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપની ફાળવણી રદ કરવામાં આવશે."

સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષનો વિવાદ ઉપરોક્ત પાત્રતાની જરૂરિયાતની આસપાસ કેન્દ્રિત હતો. સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષના અપીલકર્તા જે હાઈકોર્ટમાં સામાવાળા નં. ૫ હતા તે અરજદારોમાંના એક હતા જેમણે આવી નિમણૂક મેળવવા માટે અરજી દાખલ કરી હતી. ડીલર સિલેક્શન બોર્ડે તમામ અરજીઓની ચકાસણી કરી હતી અને અરજદારોને ઈન્ટરવ્યુ માટે પણ આમંત્રિત કર્યા હતા. સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ અપીલકર્તાની નિમણૂક માટે ભલામણ કરવામાં આવી હતી. સામાવાળાઓમાંના એક, સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ સામાવાળા નં. ૧ એ અપીલકર્તાની પસંદગી પર સવાલ ઉઠાવતી એક રીટ અરજી દાખલ કરી. હાઈકોર્ટના એક વિદ્વાન સિંગલ જજે બોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવેલી પસંદગીને રદ કરી. અપીલકર્તાએ આંતર-કોર્ટ અપીલ દાખલ કરી જેને ડિવિઝન બેન્ચ દ્વારા ફગાવી

દેવામાં આવી અને આ રીતે મામલો સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ પહોંચ્યો. સુપ્રીમ કોર્ટે અપીલ મંજૂર કરતી વખતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"૭. ડીલર સિલેક્શન બોર્ડની કાર્યવાહી નિષ્પક્ષ રીતે લેવામાં આવેલા શુદ્ધ બુદ્ધિથી કરાયેલા વહીવટી નિર્ણયની જરૂરિયાતોને સંતોષવી જોઈએ. ડીલર સિલેક્શન બોર્ડ અથવા પ્રમુખ અથવા તેના કોઈ સભ્ય સામે કોઈ દ્વેષભાવનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો નથી. માર્કિંગની રીતને પડકારતો કોઈ ચોક્કસ બચાવ ઉઠાવવામાં આવ્યો નથી. એવું જણાય છે કે પ્રમુખ સહિત બોર્ડના ત્રણેય સભ્યોએ કાર્યવાહી હાથ ધરી હતી, અને તેમાંના દરેકે અરજદારોની યોગ્યતાના પોતાના આકારણીને વ્યક્ત કરતા માર્ક્સ આપ્યા હતા. ત્રણેય દ્વારા આપવામાં આવેલા માર્ક્સનો પછી સરવાળો કરવામાં આવ્યો અને મેરિટના ક્રમમાં ગોઠવવામાં આવ્યા. અત્રેના અપીલકર્તા યાદીમાં ટોચ પર રહ્યા. બોર્ડ દ્વારા અનુસરવા માટે કોઈ ચોક્કસ પ્રક્રિયા અથવા ફોર્મ્યુલા નિર્ધારિત ન હોવાની ગેરહાજરીમાં, બોર્ડ દ્વારા જે રીતે કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી તેમાં કોઈ ખામી શોધી શકાય નહીં. બોર્ડને શ્રેષ્ઠ લાયક ઉમેદવાર શોધવાનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું છે અને, જ્યાં સુધી સત્તાનો ઉપયોગ શુદ્ધ બુદ્ધિથી કરવામાં આવે છે, ત્યાં સુધી

બોર્ડ વાજબીપણા અને નિષ્પક્ષતાની કસોટીને સંતોષવાને આધીન પોતાની પ્રક્રિયા તૈયાર કરવા અને અપનાવવા માટે મુક્ત છે. બોર્ડ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયા મનસ્વી, અયોગ્ય અથવા ગેરવાજબી હતી એવો કોઈ આક્ષેપ નથી."

"૧૧. કાયદો સુસ્થાપિત છે કે વહીવટી બાબતોમાં લેવામાં આવેલી કાર્યવાહી અને નિર્ણયોમાં, ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા પૂરતો મર્યાદિત છે અને લેવામાં આવેલા નિર્ણયના ગુણદોષ સુધી વિસ્તરતો નથી. સિલેક્શન બોર્ડની કાર્યવાહીમાં કોઈ એવી ખામી દર્શાવવામાં આવી નથી જે પસંદગી પ્રક્રિયાને દૂષિત કરવાની અસર ધરાવતી હોય. અન્યથા એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટર તરીકે કામ કરવાની અત્રેના અપીલકર્તાની ક્ષમતા વિવાદમાં નથી. તેથી, સિલેક્શન બોર્ડના નિર્ણય અને અત્રેના અપીલકર્તાને ફાળવણીનો પત્ર જારી કરવાના બી.પી.સી.એલ. ના નિર્ણયમાં દખલ કરવામાં હાઈકોર્ટ વાજબી ન હતી."

૪૮. અમે સુપ્રીમ કોર્ટના ઉપરોક્ત નિર્ણયનો માત્ર એ વાત પર ભાર મૂકવાના હેતુથી સંદર્ભ લીધો છે કે વિદ્વાન સિંગલ જજે એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈતું હતું કે વહીવટી બાબતોમાં લેવાયેલા નિર્ણયની ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા પૂરતો મર્યાદિત છે અને લેવામાં આવેલા નિર્ણયના ગુણદોષ સુધી

વિસ્તરતો નથી. હાલના કેસમાં, કોર્પોરેશન દ્વારા લેવામાં આવેલા નિર્ણયના ગુણદોષ પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવી રહ્યો છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સરકારી કરારની બાબતમાં ન્યાયિક સમીક્ષાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, કોર્ટની પ્રાથમિક ચિંતા એ જોવાની છે કે શું નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં કોઈ ખામી છે અથવા તે દ્વેષભાવ, ગેરવાજબીપણા અથવા મનસ્વીપણાથી દૂષિત છે કે કેમ.

૪૯. સરકારને કરાર કરવાની સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ. માસ્ટર મરીન સર્વિસિસ (પી) લિમિટેડ વિ. મેટકાફ એન્ડ હોજકિન્સન (પી) લિમિટેડ અને અન્ય (૨૦૦૫) ૬ એસ.સી.સી. ૧૩૮ ના કેસમાં, ફરાર (૧૨) માં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

"૧૨. મોટી સંખ્યામાં નિર્ણયો અને વહીવટી કાયદા પરના પ્રમાણભૂત પુસ્તકોની વિસ્તૃત વિચારણા કર્યા પછી, કોર્ટે એ સિદ્ધાંત પ્રસ્થાપિત કર્યો કે આધુનિક વલણ વહીવટી કાર્યવાહીમાં ન્યાયિક સંયમ તરફ નિર્દેશ કરે છે. કોર્ટ અપીલ કોર્ટ તરીકે બેસતી નથી પરંતુ માત્ર એ રીતની સમીક્ષા કરે છે કે જેમાં નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. કોર્ટ પાસે વહીવટી નિર્ણય સુધારવાની નિપુણતા નથી. જો વહીવટી નિર્ણયની સમીક્ષા કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે તો તે જરૂરી નિપુણતા વિના

પોતાનો નિર્ણય બદલવા સમાન હશે, જે પોતે જ ભૂલભરેલો હોઈ શકે છે. સરકારને કરાર કરવાની સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વહીવટી ક્ષેત્ર અથવા અર્ધ-વહીવટી ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતી વહીવટી સંસ્થા માટે જોડાણોમાં નિષ્પક્ષતા જરૂરી છે. જો કે, નિર્ણય માત્ર વેડન્સબરી વાજબીપણાના સિદ્ધાંતો લાગુ કરીને જ ચકાસવો જોઈએ નહીં પરંતુ તે મનસ્વીપણાથી મુક્ત હોવો જોઈએ, પક્ષપાતથી પ્રભાવિત ન હોવો જોઈએ અથવા દ્વેષથી પ્રેરિત ન હોવો જોઈએ. એ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે નિર્ણયો રદ કરવાથી વહીવટીતંત્ર પર ભારે વહીવટી બોજો લાદી શકાય છે અને ખર્ચમાં વધારો થઈ શકે છે જે બજેટમાં ન હોય. (જુઓ રિપોર્ટનો ફકરો ૧૧૩, એસ.સી.સી. ફકરો ૯૪.)"

લક્ષ્મીકાંત અને અન્ય વિ. સત્યવાન અને અન્ય (૧૯૯૬) ૪ એસ.સી.સી. ૨૦૮ ના કેસમાં ઠરાવ્યા મુજબ કોર્ટ પાસે વહીવટી નિર્ણય સુધારવાની નિપુણતા નથી, સરકારને કરાર કરવાની સ્વતંત્રતા હોવી જોઈએ.

૫૦. ઉપર જણાવેલ આવા સંજોગોમાં, અમે આ અપીલ મંજૂર કરવા અને વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ હુકમ રદ કરવા ઈચ્છીએ છીએ.

૫૧. પરિણામ સ્વરૂપ, આ અપીલ સફળ થાય છે અને આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. વિદ્વાન સિંગલ જજ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કરવામાં આવે છે. સ્પેશિયલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૫૯૯૧/૨૦૧૯ આથી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૫૨. કોર્પોરેશન માટે સુરત ખાતે એલ.પી.જી. ડિસ્ટ્રીબ્યુટરશીપની ફાળવણી માટે નવી જાહેરાત જારી કરવા માટે માર્ગ ખુલ્લો રહેશે. અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે અસલ રીટ અરજદાર આવી નવી જાહેરાતના અનુસંધાનમાં અરજી કરી શકશે જો તે પાત્રતાના માપદંડો અને કોર્પોરેશનની નીતિ અનુસાર અન્ય તમામ જરૂરિયાતો પૂરી કરતો હોય. ભવિષ્યમાં, જો કોર્પોરેશન દ્વારા કોઈ નવી જાહેરાત જારી કરવામાં આવે અને અસલ રીટ અરજદાર અરજી કરે, તો માત્ર હાલની લિટિગેશનના આધાર પર તેમની અરજીનો અસ્વીકાર કરવામાં આવશે નહીં.

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તી)

(વૈભવી ડી. નાણાવટી, ન્યાયમૂર્તી)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.